

AIHM İÇTİHATLARI IŞIĞINDA TERCÜMANDAN YARARLANMA HAKKI

The Right To Use The Interpreter In The Light Of ECHR Decisions

Arş. Gör. Cem Ümit BEYOĞLU¹

Geliş Tarihi: 19.09.2017 Kabul Tarihi:24.05.2018

ÖZET

Türk ceza muhakemesi hukukunda, tercümandan yararlanma hakkı muhakemenin işleyişi ve maddi gerçeğe ulaşma amacı açısından önemli bir konudur. Çünkü sanığın kendini ifade edebilmesi ve savunması açısından, kendisine isnat edilen suçlamaları ve yargılamada yer alan bilgi ve belgeleri yeterince anlayabilmesi ve kavrayabilmesi gerekmektedir. Mahkemede kullanılan dili anlayamayan veya konuşamayan sanığın ise bu noktada tercüman yardımına ihtiyaç duyduğu şüphesizdir. Bu doğrultuda, mahkemede kullanılan dili anlayamayan sanığın kendini savunabilmesi açısından son derece önemli olan bu hakkın, kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi ceza muhakemesinin işleyişi açısından büyük bir ihtiyaçtır. Çalışmanın temel amacı tercümandan yararlanma hakkının kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi ile bu hakkın kullanımı çerçevesinde uygulamada ortaya çıkabilecek sorunlara çözüm önerisi sunmaktır. Bu doğrultuda, öncelikle bu hak kapsamındaki temel kavramlar doktrin, mahkeme içtihatları ve ulusal-uluslararası düzenlemeler ışığında ele alınmıştır. Ardından tercümandan yararlanma hakkının adil yargılanma kapsamındaki yeri ve diğer haklar ile olan ilişkisine değinilmiştir. 6411 sayılı Kanunla yapılan değişiklik ile Türk hukukuna giren, ancak kamuoyunda "Anadilde Savunma Hakkı" olarak adlandırılan soruna uygulamada ve doktrinde yer alan görüşler çerçevesinde bir yaklaşımla ışık tutulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın da temel konusu olması hasebiyle hakkın içeriği ve çerçevesi değerlendirme konusu yapılmıştır. Ayrıca, hakkın kullanılmasının karşılıksız olması ele alınmış olup, son olarak bu hakkın sağlanması hususunda devletin yükümlülüklerinin kapsamı değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tercümandan Yararlanma Hakkı, Anadilde Savunma, Adil Yargılanma, Savunma Hakkı, Ücretsiz Tercüman Yardımı

ABSTRACT

The right to use the interpreter is an important tool for the functioning of the judge and to discover facts of the case in the Turkish Criminal Procedure. Because, to express and defend himself, defendant must be able to sufficiently understand and comprehend the information and documents involved in the accusations and judgments attributed to him. The accused that cannot understand or speak the language used in court needs assistance of an interpreter at this point. In this respect, it is a great necessity to determine the scope and limits of this right which is very important for the defendant which cannot understand the language used in the court, in terms of the functioning of the criminal proceedings. The main objective of the work is to propose a solution to the problems that may arise in practice and limits of the right to use translator. In this respect, the basic concepts of this right were examined in the light of doctrine, court precedents and national-international regulations. Secondly the position of the right of interpretation within the scope of a fair trial and its relation to other rights were inspected. This work aims to clarify the issue widely known as the "Right to Defense of the Mother Tongue" introduced by Act no.6411 to the Turkish Law by the help of the doctrine and the application of the articles up to this point. Since the article focuses on the right, its scope and subject is also explained. In addition, free of charge use of the right and the obligations of the state has been examined.

Keywords: Right of Interpreter, Defense of the Mother Tongue, Fair Trial, Right of Defense, Free Interpreter Assistance.

¹ Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuku Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi, cemumitbeyoglu@gmail.com

GİRİŞ

Adil yargılanma hakkı kapsamında bulunan tercümandan yararlanma hakkı, ceza muhakemesinin adalete ulaşma amacına yönelik olarak yürütülmesinde önemli bir yere sahiptir. Zira muhakeme kapsamında çeşitli suç isnatlarına maruz kalan sanığın, bu isnatlara ve iddialara karşı savunmasını yapabilmesi açısından öncelikle bunları anlayabilmesi ve kavraması gerekmektedir. Mahkemede kullanılan dili bilmeyen sanığın, kendini savunması açısından mağdur olmaması adına tercüman yardımıyla yararlanması, zaruri bir ihtiyaçtır. Bu şekilde, sanık tercüman yardımıyla öncelikle muhakeme kapsamındaki iddiaları, isnatları, işlemleri ve belgeleri anlayabilecek, ardından bunlara uygun olarak bir savunma yaparak muhakemenin maddi gerçeğe ulaşmasını sağlayacak ve böylece adaletin sağlanması mümkün olabilecektir. Bu bağlamda, sanığın tercümandan yararlanma hakkının, diğer savunma hakları ve adil yargılanma hakları açısından kilit rolde olduğunu ifade etmek gerekir. Bu önemi hasebiyle, tercümandan yararlanma hakkının içeriğinin, sınırlarının, diğer haklarla olan ilişkisi ile uluslararası hukuktaki ve Türk hukukundaki yerinin, mahkeme içtihatları ve doktrin ışığında ele alınması önemli bir ihtiyaçtır.

Tercümandan yararlanma hakkının belirtilen önem ve hassasiyetinden ötürü uygulamada da çeşitli sorunlar ortaya çıkmaktadır. Özellikle Türk hukukunda “Anadilde Savunma Hakkı” sorunu, tercümandan yararlanma hakkının çeşitli özellikleri, hangi yargılama evrelerinde mevcut olduğu ve kapsamı gibi hususlar ayrıca çözüm gerektirmektedir. Zira her hakta olduğu gibi tercümandan yararlanma hakkının da kötüye kullanılması riski, bu hakkın sınırlarının çizilmesi ihtiyacını doğurmaktadır. Ayrıca, hakkın kötüye kullanılmasına karşılık bu hakkın sanıklara kullanılması hususunda yetkili makamlara tanınan takdir yetkisinin yanlış uygulanması riski de önemli bir sorundur. Bu bağlamda, bu yetkinin de hangi kurallar ve ilkeler çerçevesinde kullanılacağına belirlenmesi önemli bir ihtiyaçtır. Bu sorunların çözümüne katkı sağlanması açısından, tercümandan yararlanma hakkının öncelikle kavramsal olarak incelenmesi ve uluslararası düzenlemeler ile ulusal mevzuattaki yerinin ele alınması gerekmektedir.

Tercümandan yararlanma hakkının kapsamının ve sınırlarının anlaşılması açısından öncelikle, “tercüman” kavramını incelemek yararlı olacaktır. Bu kapsamda, “*mütercim, çeviri, tercüme, çevirmen*” sözcüklerinin ele alınması doğrultusunda tercüman kavramının tarif edilmesi gerekmektedir. Doktrinde çeviri kavramının, tercüman ve mütercim faaliyetini kapsayan bir üst kavram olduğu ifade edilmektedir. Tercüman yardımı, gerçekleştirilen işlemlerin sözlü olarak aktarılması olarak ifade edilmekte iken, mütercim faaliyeti

yazılı metinlerin çevrilmesi olarak tarif edilmektedir.² Tercüme faaliyetini de, tercümanın kendisine söylenenleri kavrama, tercüme faaliyetini gerçekleştirme ve kendisine söylenen şeyleri tercüme edilen dilde tercümenin muhatabına iletilmesi olarak üç evrede tarif etmek mümkündür.³

I. Normatif Olarak Tercümandan Yararlanma Hakkı

Çalışma kapsamında, tercüman ve tercüme kavramlarının kullanılması Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile diğer düzenlemelerle de uyumlu olacağı için tercih edilecektir. Ancak bu tercih tercüman yardımının hem işlemlerin sözlü tercümesini, hem de yazılı şekilde tercümesini içerdiğinden hareketle yapılmıştır.

Tercümandan yararlanma hakkı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin "Adil Yargılanma Hakkı" başlıklı 6. maddesinin⁴ "*Bir suç ile itham edilen*

² Erman, R. Barış, "Ceza Muhakemesinde Şüpheli veya Sanığın Çevirmenden Ücretsiz Yararlanma Hakkı ve Anadilde Savunma İmkânı", Feridun Yenisey'e Armağan, I. Cilt, Beta Yayınevi, s. 1229.

³ Kılıç, Ali Şahin, Tercümandan Yararlanma Hakkı Çerçevesinde Sanığın Seçtiği Dilde Savunma Yapması Üzerine Bir Değerlendirme, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı: 65/4, Yıl:2016, s. 2101.

⁴ Sözleşme'nin "Adil Yargılanma" başlıklı 6. maddesinin tam metni:

"1. Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir. Karar alenî olarak verilir. Ancak, demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veyahut, aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemece bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonu tüm dava süresince veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabilir.

2. Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır.

3. Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir:

a) Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek;

b) Savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olmak;

c) Kendisini bizzat savunmak veya seçeceği bir müdafinin yardımından yararlanmak; eğer avukat tutmak için gerekli maddî olanaklardan yoksun ise ve adaletin yerine gelmesi için gerekli görüldüğünde, resen atanacak bir avukatın yardımından ücretsiz olarak yararlanabilmek;

d) İddia tanıklarının sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında davet edilmelerinin ve dinlenmelerinin sağlanmasını istemek;

e) Mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşamadığı takdirde bir tercümanın yardımından ücretsiz olarak yararlanmak." şeklindedir. 4 Kasım 1950 tarihli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Türkçe metni için bkz. http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_TUR.pdf , E.T.: 21.4.2017.

herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir...” şeklindeki 3. fıkrasının (e) bendinde: *“...Mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşmadığı takdirde bir tercümanın yardımından ücretsiz olarak yararlanmak”* şeklinde yer almaktadır.⁵ Sözleşme’nin 6/3-(e) hükmü, ücretsiz bir tercüman yardımı aracılığıyla, davanın tümünü etkileyen belgeler ve açıklamalar kapsamında bütün yargılama sürecinde fiili savunma hakkını açıklamaktadır.⁶ Tercümandan yararlanma hakkı, Türk Hukuku kapsamında ise 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun *“Tercüman Bulundurulacak Haller”* başlıklı 202. maddesinde: *“(1) Sanık veya mağdur, meramını anlatabilecek ölçüde Türkçe bilmiyorsa; mahkeme tarafından atanan tercüman aracılığıyla duruşmadaki iddia ve savunmaya ilişkin esaslı noktalar tercüme edilir.*

(2) Engelli olan sanığa veya mağdura, duruşmadaki iddia ve savunmaya ilişkin esaslı noktalar, anlayabilecekleri biçimde anlatılır.

(3) Birinci ve ikinci fıkra hükümleri, soruşturma evresinde dinlenen şüpheli, mağdur veya tanıklar hakkında da uygulanır. Bu evrede tercüman, hâkim veya Cumhuriyet savcısı tarafından atanır.

(4) *Ayrıca sanık; a) İddianamenin anlatılması, b) Esas hakkındaki mütalaanın verilmesi, üzerine sözlü savunmasını, kendisini daha iyi ifade edebileceğini beyan ettiği başka bir dilde yapabilir. Bu durumda tercüme hizmetleri, beşinci fıkra uyarınca oluşturulan listeden, sanığın seçeceği tercüman tarafından yerine getirilir. Bu tercümanın giderleri Devlet Hazinesince karşılanmaz. Bu imkân, yargılamanın sürüncemede bırakılması amacına yönelik olarak kötüye kullanılamaz.*

(5) *Tercümanlar, il adli yargı adalet komisyonlarınınca her yıl düzenlenen listede yer alan kişiler arasından seçilirler. Cumhuriyet savcıları ve hâkimler yalnız buldukları il bakımından oluşturulmuş listelerden değil, diğer illerde oluşturulmuş listelerden de tercüman seçebilirler. Bu listelerin düzenlenmesine ilişkin usul ve esaslar yönetmelikle belirlenir.”* şeklinde yer almaktadır.⁷ Söz konusu hüküm ile sanık, mağdur ile soruşturma aşamasında şüpheli, mağdur ve

⁵ Doktrinde, 6. madde başlığının, *“dürüst yargılama(fair trial) veya (adil yargılama (proces equitable)”* şeklinde, madde metninde yer alan *“mahkemede kullanılan dil”* yerine *“duruşmada kullanılan dil”* ifadesinin ve *“ücretsiz yararlanma”* ifadesi yerine *“meccanen yararlanma”* şeklinde de kullanıldığı görülmektedir. Tezcan, Durmuş, *“Tercümandan Yararlanma Hakkı”*, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Yıl:1997, Cilt: 52, Sayı: 1, s. 693; Sözleşme metninin İngilizce ve Fransız metinlerinde yer alan sözcüklerin farklı çevirisinden kaynaklanan bu farklılıklara yeri geldikçe AIHM yaklaşımı çerçevesinde değinilecektir.

⁶ Ambos, Kai, (Çev. Yener Ünver), *“Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Yargılama Hakları”* in: İçel, Kayıhan, (Proje Yöneticisi), *Adil Yargılama Hakkı ve Ceza Hukuku*, Nurullah KUNTER’e Armağan, Seçkin Yayınevi, Ankara 2004, s. 40.

⁷ Söz konusu maddenin 4 ve 5. fıkraları 24 Ocak 2013 tarihli 6411 sayılı Kanunla eklemiş olup, bu değişikliğe ilişkin hususlar, çalışmanın *“Anadilde Savunma Hakkı Sorunu”* başlık altında ele alınacaktır. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu R.G. Sayı: 25673, Tarih: 17.12.2004.

tanıkların da bu hak kapsamında olduğu düzenlenmiştir. CMK düzenlemesinin ilk üç fıkrasına bakıldığında, AİHS 6/3-(e) hükmü ile benzer şartlar ve kapsamda olduğu görülebilmektedir.⁸ Nitekim Türk hukukunda uygulama açısından bakıldığında Yargıtay'ın birçok kararında, doğrudan ve yalnızca Sözleşme hükmünün uygulanması gerektiği ifade edilmiştir.⁹ Bu doğrultuda, Yargıtay'ın tercümandan yararlanma hakkına bu ilkeye gereken önemi verdiğini belirtmek gerekmektedir.¹⁰ Ayrıca, Yargıtay Ceza Genel Kurulu 1412 sayılı (mülga) CMUK döneminde vermiş olduğu bir kararında, AİHS 6/3(e) hükmünün, genel kuralı düzenleyen CMUK'un yanında istisnai hüküm olduğunu, Sözleşme hükmünün adil yargılamayı gerçekleştirmek ve bu şekilde sanığın mahkemede kullanılan dili bilmemesi nedeniyle kendini etkili şekilde savunmaktan yoksun kalmasını önlemek amacıyla kabul edildiğini ifade etmiştir. Yargıtay, aynı kararında bu hakkın düzenlenmesinde, kutsal bir hak olan savunma hakkını kolaylaştırmak amacı güdüldüğünü, sanığın mahkemede olup biteni anlamasının ve kendini savunmasının sağlandığını, ayrıca sağır-dilsiz gibi fiziki bir arızanın neden olduğu olanaksızlık halinde de, sanığa ücretsiz tercüman sağlanacağını ve kendini savunma imkanının tanınacağını ifade etmiştir.¹¹ Nitekim 1412 sayılı (mülga) CMUK 252. maddesinde düzenlenmiş olan tercümandan yararlanma hakkı ise,¹² Sözleşme düzenlemesine göre daha sınırlı bir kapsama sahip idi.

⁸ Turhan, Faruk, Ceza Muhakemesi Hukuku, Asil Yayınları, Ankara 2006, s. 108.

⁹ Sur, Melda, Uluslararası Hukukun Esasları, Beta Yayınevi, 4. Baskı, İstanbul 2010, s. 54; Çolak, Mustafa, Temel Hak ve Özgürlüklere İlişkin Uluslararası Antlaşmaların İç Hukukta Doğrudan Uygulanması, Adalet Yayınevi, Ankara 2010, s. 93-94; Örneğin: Yargıtay 2. CD, 21 Kasım 2001 tarihli, E: 2001/19816, K: 2001/20672 sayılı kararı; Yargıtay 2. CD, 13 Mayıs 2004 tarihli, E: 2002/25183, K: 2004/10469 sayılı kararı; Yargıtay 3. CD, 24 Şubat 2004 tarihli, E: 2004/72732, K: 2005/1693 sayılı kararı; Yargıtay 3. CD, 10 Haziran 1999 tarihli, E: 1999/5604, K: 1999/7168 sayılı kararı; Yargıtay 6. CD, 28 Ekim 2003 tarihli, E: 2003/18686, K: 2003/7692 sayılı kararı; Yargıtay 6. CD, 20 Kasım 1995 tarihli, E: 1995/11619, K: 1995/12124 sayılı kararı; Yargıtay 7. CD, 24 Haziran 2003 tarihli, E: 2003/2478, K: 2003/5303 sayılı kararı; Yargıtay 8. CD, 19 Eylül 1997 tarihli, E: 1997/10699, K: 1997/12012 sayılı kararı; Yargıtay 8. CD, 26 Aralık 2002 tarihli, E: 2002/382, K: 2002/12112 sayılı kararı; Yargıtay 8. CD, 6 Kasım 2008 tarihli, E: 2008/12511, K: 2008/12646 sayılı kararı; Yargıtay 10. CD, 17 Mart 2003 tarihli, E: 2003/607, K: 2003/1808 sayılı kararı; Yargıtay 10. CD, 29 Eylül 2003 tarihli, E: 2003/4913, K: 2003/19395 sayılı kararı; Yargıtay 9. CD, 8 Kasım 2001 tarihli, E: 2001/2125, K: 2001/2765 sayılı kararı, <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/giris.htm>, E.T.: 23.4.2017.

¹⁰ Öztürk, Bahri, (Editör), Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayınevi, 10. Baskı, Ankara 2016, s. 154; Öztürk, Bahri/Erdem, Mustafa Ruhan, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayınevi, 11. Baskı, Ankara 2007, s. 197.

¹¹ Yargıtay CGK, 12 Mart 1996 tarihli, E: 1996/6-2, K: 1996/33 sayılı kararı, <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/giris.htm>, E.T.: 23.4.2017.

¹² 1412 sayılı (mülga) CMUK'un "Tercüman Bulundurulacak Haller" başlıklı 252. maddesi: "1-)Maznun Türkçe bilmiyorsa bir tercüman vasıtasıyla hiç olmazsa Cumhuriyet Müddeiumumisinin ve müdafinin son iddia ve müdafaalarının neticeleri kendisine anlatılır. 2-) Sağır veya dilsiz olan maznuna bunlar yazı ile bildirilemeyecek olursa 58 inci madde mucibince muamele olunur." şeklindedir.

Zira eski düzenleme zamanında, sanığın Türkçe bilmemesi halinde sadece Cumhuriyet Savcısının “son iddiası” ile sanığın “son sözü” kapsamında tercüman yardımından yararlanabilecekti.¹³

Tercümandan yararlanma hakkı, dil yetersizliği nedeniyle yoksun kaldığı fiili duruma karşı sanığın yargılamaya etkili bir şekilde katılabilmesini, savunmasını hazırlayıp sunabilmesini, adil yargılanma hakkından etkin bir şekilde yararlanmasını sağlamak ve mahkemede kullanılan anlayıp konuşabilen sanık ile arasındaki eşitliği sağlama amacını güder.¹⁴

II. Adil Yargılanma Hakkı Kapsamındaki Yeri

Tercümandan yararlanma hakkı, adil yargılanma kapsamındaki diğer haklar ile olan ilişkisinden dolayı, sanık haklarının korunması bağlamında önemli bir haktr.¹⁵ Gerçekten de, mahkemede kullanılan dili anlayamayan veya konuşamayan sanık, tercümandan yararlanmaz ise, suçlamaların niteliği ve sebepleri hakkında bilgilendirilme, savunmasını hazırlayıp sunma,¹⁶ kendini bizzat savunma veya avukat yardımından yararlanma, iddia tanıklarının sorguya çekme veya çektirme haklarından etkili bir şekilde yararlanması mümkün değildir. Dolayısıyla, mahkemede kullanılan dili anlayamayan veya konuşamayan sanık açısından, tercümandan yararlanma hakkı, adil yargılanma hakkı kapsamındaki diğer hakları açısından anahtar bir role sahiptir.¹⁷ Nitekim tercümandan yararlanma hakkı tam anlamıyla savunmanın icrasına yönelik bir haktr.¹⁸ AIHM, bir kararında, sanığa sorulan sorularda tercüme imkanına sahip olmadığından ve isnat edilen olaylar hakkında gerektiği kadar açık

¹³ Donay, Süheyl, İnsan Hakları Açısından Sanığın Hakları ve Türk Hukuku, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1982; s. 191; Kibar, Recep, Türk Hukukunda Sanık Hakları, Yetkin Yayınları, Ankara 1997, s. 48; ÖZTÜRK, s. 154; ÖZTÜRK/ERDEM, s. 197; **TURHAN**, “*Ceza Muhakemesi Hukuku*”, s. 108.

¹⁴ **TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR/ÖNOK**, s. 343; Yenisey, Feridun/Nuhoğlu, Ayşe, Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayınevi, 4. Baskı, Ankara 2016, s. 723; Yenisey, Feridun/Nuhoğlu, Ayşe, Ceza Muhakemesi Hukuku Ders Kitabı, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2014, s. 634; **DONAY**, s. 191; Gözübüyük, Şeref/Gölcüklü, Feyyaz, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Turhan Kitabevi, 9. Bası, Ankara 2011, s. 311; **TURHAN**, “*Ceza Muhakemesi Hukuku*”, s. 107; Öncü, Mehmet, “AIHS’nin 6/3 e) Hükmü Anlamında Tercüman Yardımından Yararlanma Hakkı”, Hakan PEKCANITEZ’e Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 16, Özel Sayı 2014, s. 4457-4468; Turhan, Oğuz, “Anadilde Savunma” Tartışması Çerçevesinde Tercümandan Yararlanma Hakkı ve Mahkemelerde Kullanılan Dil, TASAV, s. 1.

¹⁵ Gözlügöl, Said Vakkas, Avrupa İnsan Hakları Hukuku, Turhan Kitabevi, Ankara 2014, s. 213.

¹⁶ **ÇELİK**, s. 172.

¹⁷ Reid, Karen, (Çeviren: Bahar Öcal Düzgören), Uygulayıcılar İçin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Rehberi-Adil Bir Yargılamanın Güvenceleri, Üçüncü Kitap, Scala Yayıncılık, İstanbul 2000, s. 213; **İNCEOĞLU**, s. 253; **ÖNCÜ**, s. 4460; **KILIÇ**, s. 2109.

¹⁸ **AMBOS**, s. 28.

bir şekilde bilgilendirilmediğinden, sessiz kalma ve avukat yardımından yararlanma hakkından, yani bütün hukuki danışma imkanından feragat etmesi halinde, bu feragatin sonuçlarını tam anlamıyla değerlendirebilecek duruma getirilmediğini belirtmiştir. Mahkeme bundan ötürü, başvuran sanığın tercüman yardımından yoksun şekilde yapmış olduğu tercihlerin, tam olarak izah edilip edilmediği hususunda şüpheli olduğunu ifade etmiştir. Mahkeme, bu eksikliğin diğer etkilerinden ayrı olarak adil yargılanma hakkı kapsamındaki diğer haklar üzerinde de etkili olduğunu ve genel olarak adil yargılanmayı tehlikeye attığını vurgulamıştır.¹⁹ Mahkemede kullanılan dili anlayamayan veya konuşamayan sanık açısından, suçlamalar ve bunların sebeplerini anlaması ve meramını anlatabilmesi hakları çerçevesinde, tercümandan yararlanması hayati bir öneme sahiptir. Mahkemede kullanılan dili anlayamayan veya konuşamayan sanık, tercüman yardımı almamış ise yargılamanın her aşamasında hazır bulunsa dahi, yargılamada hazır bulunmamış ve dolayısıyla kendi yargılamasına katılmamış gibi düşünülmesi, hatta karar verilmiş ise karar sanığın yokluğunda verilmiş gibi kabul edilmelidir.²⁰

Tercüman yardımından yararlanma hakkı, silahların eşitliği ilkesinin gerçek anlamda etkin olması açısından önemli bir yere sahiptir. Zira mahkemede kullanılan dili anlayamayan veya konuşamayan sanık, tercüman yardımı almaz ise, dosyadaki bilgi ve belgelere ulaşamayacak, onları tartışamayacak, delilleri ve karşı iddiaları çürütme imkanı olmayacak, görüşlerini ve savunmasını etkin şekilde sunamayacak, olay ve olgulara ilişkin iddia makamıyla eşit şartlarda kendini ifade edemeyecektir. Bu durumdaki bir sanık açısından, tercümandan yararlanma hakkı ayrıca, yargılamaya etkili ve gerçek anlamda katılmasını, yargılama kapsamındaki iddia ve tartışmaları da anlayabilmesini ve takip edebilmesini sağlamaktadır.²¹

III. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ndeki Benzer Haklar ile İlişkisi

Tercümandan yararlanma hakkının, içeriği itibarıyla AİHS kapsamında özellikle ayrımcılık yasağı²² ile karşılaştırılması gerekmektedir. Zira bazı uyuşmazlıklarda, bu hakkın ihlal edildiği iddiasına ek olarak, ayrımcılık

¹⁹ 14 Ekim 2014 tarihli Baytar-Türkiye Davası, par. 54-55, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["45440/04"\],"itemid":\["001-147468"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{), E.T.: 20.4.2017.

²⁰ KILIÇ, s. 2110; ÖNCÜ, s. 4458-4459.

²¹ ÖNCÜ, s. 4461-4462.

²² Sözleşme kapsamında "Ayrımcılık Yasağı" başlıklı 14. madde "Bu Sözleşme'de tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin sağlanmalıdır." şeklindedir. Sözleşme'nin Türkçe metni için bkz. http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_TUR.pdf . E.T. 20.4.2017.

uygulandığı iddiasının da ileri sürüldüğü görülmektedir. Nitekim AİHM, Luedicke, Belkacem ve Koç-Almanya Davası'nda, tercümandan yararlanma hakkının ihlal edildiği ve ayrıca ayrımcılık yapıldığı şikayeti söz konusu olmuştur. Mahkeme, tercümandan yararlanma hakkını düzenleyen Sözleşme'nin 6/3-(e) hükmü, ayrımcılık yasağını düzenleyen Sözleşme'nin 14. maddesi genel hükmüne göre özel bir hüküm olup, davada ayrımcılık yasağı kuralının uygulama alanı bulunmadığını ifade etmiştir.²³ Nitekim tercümandan yararlanma hakkı, yargılananlar arasında dil farklılığından dolayı ortaya çıkabilecek eşitsizliği ortadan kaldırma amacından ötürü, ayrımcılık yasağının etkinliğini güçlendirmektedir. Zira kişi suçlu sayılsa dahi, tercüme masraflarından sorumlu olmamasının gerekmesi, yargılamada eşitliği sağlama amacına yöneliktir.²⁴

Tercümandan yararlanma hakkı, Sözleşme'nin 6/3(a) hükmünde "*Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek*" şeklinde yer alan "*anladığı dilde bilgilendirilme*" olarak ifade edilebilecek olan adil yargılanma hakkı ile de ilgilidir.²⁵ Bununla beraber, maddenin (a) bendinde yer alan bilgilendirme sadece suçlama ve nedenlerini içermekte iken, (e) bendinde yer alan bilgilendirme sadece suçlamayı değil, tüm yargılama evrelerinde bilgi sahibi olmasını kapsamaktadır.²⁶ AİHM Brozicek-İtalya Davası'nda ulusal makamların sanığın yargılama dilini bilip bilmediğini doğrulamak için adım atması ve sanığın adli tebligatı veya suçlamanın içeriğini anlamadığını ifade ettiği takdirde onun anlayacağı dilde gerekli işlemleri yapması gerektiğini ifade etmiştir.²⁷ Mahkeme başka bir kararında, Sözleşme'nin 6/3-(a) hükmünün, suçlamayla ilgili bilginin yabancı sanığa yazılı olarak verilmesinin veya yazılı çevirisinin yapılması gerektiğini ifade etmemekle birlikte, sanığa suçlamanın bildirilmesinde özel bir dikkat gösterilmesi gerektiğine işaret ettiğini

²³ 28.11.1978 tarihli Luedicke, Belkacem ve Koç-Almanya Davası, par. 53, Kararın orijinal İngilizce metni için bkz. [http://hudoc.echr.coe.int/tur#{"fulltext":\["luedicke"\],"itemid":\["001-57530"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/tur#{), E.T: 20.4.2017; Türkçe çeviri için bkz. Doğru, Osman, İnsan Haklar Avrupa Mahkemesi İçtihatları, Cilt: I, Legal Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 274, par. 53; 19 Aralık 1989 tarihli Kamasinski-Avusturya Davası, par. 75, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["9783/82"\],"itemid":\["001-57614"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) E.T.: 20.4.2017; Türkçe çeviri için bkz. Doğru, Osman, İnsan Haklar Avrupa Mahkemesi İçtihatları, Cilt: III, Legal Yayıncılık, İstanbul 2008, s. 213, par. 75.

²⁴ TEZCAN, s. 694; ÖNCÜ, s. 4464.

²⁵ AMBOS, s. 40; İNCEOĞLU, s. 249; Er, Deniz Erol, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Hukukumuzda Sanık Hakları, Yetkin Yayınları, Ankara 2002, s. 128.

²⁶ DONAY, s. 186.

²⁷ 19 Aralık 1989 tarihli Brozicek-İtalya Davası, Türkçe çeviri için bkz. Doğru, Osman, İnsan Haklar Avrupa Mahkemesi İçtihatları, Cilt: III, Legal Yayıncılık, İstanbul 2008, s. 185-186, par. 40-41.

vurgulamıştır.²⁸ Sanığın aleyhindeki isnatların maddi ve hukuki temeli ile ilgili olarak bilgilendirmesi işleviyle iddianamenin önemini belirten Mahkeme, iddianamenin sanığın anladığı bir dilde çevirisinin sanığa verilmesi gerektiğini belirtmiştir.²⁹ Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebi hakkında anladığı dilde bilgi verilmesi, özellikle kendilerini yargılayan Devletin dilini bilmeyen yabancı bireyler için önem taşımaktadır. Yargılandığı mahkemenin dilini bilmeyen bir sanık, kendisine yöneltilen suç hakkında anladığı dilde bilgilendirilmemiş ise dezavantajlı duruma düşebilir.³⁰ Sözleşme'nin 6/3(a) hükmü kapsamındaki bilgilendirme, sanığa suçlamaların niteliği ve nedenlerine ilişkin ayrıntılı bilgiyi içermesi ve esas hakkındaki savunmasını hazırlamak üzere imkan vermesini sağlamaktadır.³¹ Bu doğrultuda, sanığın ifadesinin alınması sırasında, kendisine isnat edilen suçlar hakkında tercüman aracılığıyla yeterli bilgiye sahip olduğu ve duruşmadaki ifadelerinden iddianamenin kapsamı konusunda yeterince bilgi sahibi olduğunun anlaşılması halinde, mahkeme belgeleri ile iddianamenin tercümesi her zaman zorunlu değildir.³² Ancak, Sözleşme'nin 6/3-(a) kapsamındaki tercümandan yararlanma ile 6-3-(e) kapsamındaki tercüman yardımı aynı değildir. Kendisine yöneltilen suçlama ve bunun nedenlerinin kendi dilinden yazılı olarak bildirilmesi veya hakimın sanığın anladığı dilden onu bilgilendirmesi tercüman gerekliliğini ortadan kaldırabilir. Zira burada amaç, sadece suçlama ve nedenlerine yönelik bilgi verilmesidir.³³

Tercümandan yararlanma hakkı, Sözleşme'nin 5. maddesinin ikinci fıkrasında yer alan "*Yakalanan her kişiye, yakalanma nedenlerinin ve kendisine yöneltilen her türlü suçlamanın en kısa sürede ve anladığı bir dilde bildirilmesi zorunludur.*" şeklindeki düzenleme ile de ilişkilidir.³⁴ Zira yakalanan kişinin işlemin yapıldığı dili anlamaması durumunda, suç isnadının bir tercüman aracılığıyla açıklanması gerekecektir.³⁵ AİHM bu çeviri işlemi, Sözleşme'nin

²⁸ GÖZLÜGÖL, s. 213, dn. 226.

²⁹ Kamasinski-Avusturya Davası, par. 79, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["9783/82"\],"itemid":\["001-57614"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) E.T.: 20.4.2017; Türkçe çeviri için bkz. DOĞRU (III. Cilt), s. 214, par. 79.

³⁰ TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR/ÖNOK, s. 328; Doğru, Osman/Nalbant Atilla, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi-Açıklaması ve Önemli Kararlar, 1. Cilt, Legal Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul 2013, s. 644.

³¹ DONAY, s. 135; TURHAN, "*Ceza Muhakemesi Hukuku*", s. 105; ÇELİK, s. 167; ÖNCÜ, s. 4466.

³² Grabenwarter, Christoph, (Çev. Osman Can), "*Yargılama Güvenceleri- Adil Yargılama Hakkı*", in: İçel, Kayıhan, (Proje Yöneticisi), Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku, Nurullah KUNTER'e Armağan, Seçkin Yayınevi, Ankara 2004, s. 232; GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s. 300; TURHAN, "*Ceza Muhakemesi Hukuku*", s. 105.

³³ DONAY, s. 135-136; ER, s. 128.

³⁴ AMBOS, s. 40; DONAY, s. 187; TURHAN, "*Ceza Muhakemesi Hukuku*", s. 105; ER, s. 128.

³⁵ 6 Mart 2012 tarihli Marzohl-İsviçre Davası, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["24895/06"\],"itemid":\["001-109797"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) E.T.: 21.4.2017. (Kararın Fransızca

5/2 hükmü kapsamında incelemektedir. Hükümdeki “*anladığı bir dilde*” ifadesi, sadece kullanılan dili değil, aynı zamanda yakalanan kişi tarafından anlaşılabilir şekilde teknik olmayan bir tarz ve üslupla yakalanma nedenlerini ve suçlamanın niteliğinin bildirilmesi içermektedir.³⁶ Mahkeme, yakalama işlemi, soruşturma ve kovuşturma evrelerinden bağımsız şekilde değerlendirmektedir. Bu doğrultuda, kişinin özgürlüğünü kısıtlayan idari işlemleri Sözleşme’nin 5/2 hükmü kapsamında incelemektedir. Zira bu noktada adil yargılanma hakkı kapsamında bir işlem söz konusu olmayıp, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı kapsamında, yakalanan kişiye tercüman yardımı sağlanması söz konusudur.³⁷ AİHS, 5/2 hükmü uyarınca; sanığın teşhis, tutuklamanın gözden geçirilmesi yargılaması, iddianame ve duruşma için tercüman yardımından yararlandırılması gerekmektedir.³⁸ AİHM bir kararında, tercümanın yakalanan kişinin aile üyelerine kanun yolları hakkında bilgi verilmemesini Sözleşme’nin 5/2 hükmüne değil de, “*Yakalama veya tutulma yoluyla özgürlüğünden yoksun kılınan herkes, tutulma işleminin yasaya uygunluğu hakkında kısa bir süre içinde karar verilmesi ve eğer tutulma yasaya aykırı ise, serbest bırakılması için bir mahkemeye başvurma hakkına sahiptir.*” şeklinde değerlendirme yaparak, Sözleşme’nin 5/4 hükmünün ihlal edildiğine karar vermiştir.³⁹ Bununla birlikte, Sözleşme’nin 5/2 hükmü kapsamındaki hak için gerekli ve yeterli olan tercüme hizmeti ile 6/3(e) kapsamındaki gerekli olan tercüme hizmetinin nitelik ve derecesi her zaman aynı olmayabilir. Zira 6/3(e) için gerekli ve yeterli olan tercüman yardımının, diğer hakkın gerektirdiği yeterli yardımdan daha geniş ve nitelikli olduğunu belirtmek gerekir.⁴⁰

IV. Anadilde Savunma Hakkı Sorunu

Anadilde savunma hakkını, kişinin mahkemede kullanılan dili anlayıp anlamadığına bakılmaksızın, mahkemede kendi anadilini kullanması olarak tarif etmek mümkündür.⁴¹ Tercümandan yararlanma hakkı ile anadilde

metninden aktaran ÖNCÜ, s. 4465.) ; Kalabalık, Halil, İnsan Hakları Hukuku, Seçkin Yayınevi, 3. Baskı, Ankara 2013, s. 517.

³⁶ TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR/ÖNOK, s. 233; GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s. 236.

³⁷ ERMAN, s. 1239.

³⁸ Ladewig, Hans-Meyer, (Çev. Hakan Hakeri), “Adil Yargılanma Hakkı-II”, in: İçel, Kayıhan, (Proje Yöneticisi), Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku, Nurullah KUNTER’e Armağan, Seçkin Yayınevi, Ankara 2004, s. 98.

³⁹ 5 Şubat 2002 tarihli Conka-Belçika Davası, par. 55, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["51564/99"\],"itemid":\["001-60026"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{), E.T.: 21.4.2017.

⁴⁰ ÖNCÜ, s. 4466, dn. 28.

⁴¹ Doktrinde anadilde savunma hakkını, “*anadilde savunma imkanı*” olarak ifade ettiği de görülmektedir. Bu tercihin sebebi ise, anadilde savunma imkanının bir ülkede yerleşik ulusal veya etnik azınlıklara tanınmasına rağmen, bugünkü insan hakları hukukunda azınlıklara yönelik olarak bir anadilde savunma hakkından söz edilmesine olanak bulunmaması olarak açıklanmıştır. Söz konusu “*anadilde savunma imkanı*” şeklinde kullanım için bkz. ERMAN, s. 1230.

savunma hakkı kamuoyunda aynı veya benzer bir hak olarak yorumlansa da, aslında iki kavram birbirinden oldukça farklıdır. Tercümandan yararlanma hakkı tanındığı takdirde, anadilde savunma hakkının öngörülmediği düşünülebilir. Tercümandan yararlanma hakkının varlığı, anadilde savunma hakkının var olmadığını ortaya koymaktadır.⁴² İki kavram arasındaki farklılık, sanığın mahkemede kullanılan dili anlayıp konuşabilmesi hususundadır. Sanık mahkeme dilini yeterince konuşup anlayabilmesine rağmen, anadili olarak beyan ettiği dilde savunma yapmak istemesi anadilde savunma hakkı olarak tarif edilmektedir. AİHM bir kararında, sanığın savunmayı anadilinde yapması konusunda ısrar ederek, mahkemede kullanılan dilde savunma yapmayacağını belirtmesinin, savunma hakkından vazgeçmek olduğu anlamına gelmeyeceğine karar vermiştir. AİHM bu davada, tercümandan yararlanma hakkı konusunda değerlendirmede bulunmayıp, sadece savunma hakkı konusunda karar vermiştir.⁴³ Nitekim Yargıtay bir kararında, AİHM'in bu kararına atıfta bulunarak, sanıkların anadilde savunma yapmak istemeleri sebebiyle, bu imkan tanınmadan savunma hakkından vazgeçtiklerini kabul etmenin savunma hakkının kısıtlanması niteliğinde olduğunu ifade etmiştir.⁴⁴ AİHM Lagerblom-İsveç Davası'nda, yargılamada kullanılan dili yeterli derecede anlayan bir sanığın, anadilinin yargılamada kullanılan dil olmadığını ileri sürerek, kültürel veya siyasi bir nedenle tercüman yardımından yararlanmak isteyip, Sözleşme'nin 6/3-(e) hükmünün korunmasından yararlanamayacağı değerlendirilmesinde bulunmuştur.⁴⁵ Nitekim AİHM kararları kapsamında, sanığın mahkemede kullanılan dili yeterince konuşup anlaması halinde, kişinin anadilinin farklı olduğu gerekçesiyle anadilinde savunma yapamayacağı

⁴² **TURHAN**, "Anadilde Savunma ...", s. 8.

⁴³ 25 Kasım 1997 tarihli Zana-Türkiye Davası, Türkçe çeviri için bkz. **DOĞRU** (III. Cilt), s. 784, par. 67; **TURHAN**, "Ceza Muhakemesi Hukuku", s. 109; kararın orijinal İngilizce metni için bkz. [http://hudoc.echr.coe.int/tur#{"languageisocode":\["ENG"\],"appno":\["18954/91"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER"\],"itemid":\["001-58115"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/tur#{), E.T.: 22.4.2017.

⁴⁴ Yargıtay 16. CD, 25 Mart 2016 tarihli, E: 2015/7735, K: 2016/1683 sayılı kararında, "... Sanıklardan bir kısmının kamu görevlisi olup soruşturma aşamasında Türkçe ifade verdikleri ve Türkçe bildikleri de dikkate alındığında; CMK'nın 202/1. maddesiyle AİHM'nin M. Z. - Türkiye davasındaki kararı birlikte değerlendirildiğinde, yargılama aşamasında anadilde savunma yapmakta ısrar etmelerini hakkın kötüye kullanımı olarak kabul etmek mümkün ise de; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6/3-e maddesindeki düzenlemenin ve AİHM kararlarının tercüman vasıtası ile savunma yapma hakkına dair asgari standartlarının da üstünde bir nitelik taşıyan, hükümden sonra 24.1.2013 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 6411 Sayılı Kanun'un 1. maddesiyle 5271 Sayılı CMK'nın 202. maddesine eklenen dördüncü fıkradaki yasal düzenleme sebebiyle kanun koyucunun bu hakka atfettiği değer gözetilerek..." şeklinde değerlendirme yapmıştır. <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/giris.htm>, E.T.: 23.4.2017

⁴⁵ 14 Ocak 2003 tarihli Lagerblom-İsveç Davası, par. 61-64, [http://hudoc.echr.coe.int/tur#{"itemid":\["001-60884"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/tur#{), E.T.: 21.4.2017; **GRABENWARTER**, s. 240; **ÖNCÜ**, s. 4478-4479; **ÇELİK**, s. 168, 171.

görüşü hakimdir.⁴⁶ Anayasa Mahkemesi bireysel başvuruya ilişkin kararlarında, AIHM'in Lagerblom-İsveç davasına atıfta bulunarak, mahkemede kullanılan dili anlayıp konuşabilen bir sanığın, başka bir dilde savunma yapabilmek için tercümandan yararlanma talebinde ısrar edemeyeceğini ifade etmiştir.⁴⁷

24 Ocak 2013 tarihli 6411 sayılı "Ceza Muhakemesi Kanunu ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"⁴⁸ ile CMK'nın 202. maddesinde yapılan değişiklikten önce, kişinin Türkçe bilmesine rağmen, anadilde savunma isteği ile karşılaşan mahkemeler, bu talepleri genellikle reddetmekteydiler.⁴⁹ Nitekim Yargıtay Ceza Genel Kurulu, soruşturma sırasındaki ifadesinde Türkçe bildiğini belirten ve tercüman talep etmeyen sanığın, duruşma aşamasında tercüman talebinin, yeterince Türkçe bilmesi sebebiyle reddedilmesinin hukuka aykırı olmadığını ifade etmiştir.⁵⁰ Zira mahkemede kullanılan dili anlayıp konuşabilecek kadar bilen kişilerin, tercüman hakkından yararlanması AIHS kapsamında da tanınmamaktadır.⁵¹

6411 sayılı Kanun ile CMK'nın 202. maddesine, mahkemede kullanılan dilden başka dilde savunma imkanı ve tercümanların resmi sicile kaydı sistemini içeren 4 ve 5. fıkralar eklenmiştir. Söz konusu kanun değişikliği öncesinde, sanığın kendini yeteri kadar ifade edemediği bir başka dilde savunma yapmak zorunda bırakıldığı ifade edilmekteydi. Bu görüşe göre, savunma hakkı en doğal ve geniş şekilde anlaşılması gereken bir hak olduğu için kişinin kendini yeteri kadar ifade edemediği bir dilde savunma yapma zorunluluğunda bırakılması, adil yargılanma hakkını doğrudan ihlal etmekteydi.⁵² Ancak söz konusu görüşe

⁴⁶ 7 Aralık 1983 tarihli K-Fransa Davası(Kabul Edilemezlik Kararı), [http://hudoc.echr.coe.int/tur#{"itemid":\["001-74176"\]} ; 16 Haziran 2015 tarihli Kuzu-Türkiye ve Ayar-Türkiye Davası \(Kabul Edilemezlik Kararı\), par. 36, \[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\\["60244/12"\\],"itemid":\\["001-162682"\\]} E.T.: 22.4.2017; **GÖZÜBÜYÜK/ GÖLCÜKLÜ**, s. 311; **KALABALIK**, s. 522.\]\(http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\)](http://hudoc.echr.coe.int/tur#{)

⁴⁷ Anayasa Mahkemesi, 11 Mart 2015 tarihli Cafer Kaçak Başvurusu, par. 31, <http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/fe5c05fa-b6fe-400a-a9a2-18a3df26aac2?wordsOnly=False> ; aynı yönde Anayasa Mahkemesi 7 Mayıs 2015 tarihli Baran Karadağ Başvurusu, par. 38, <http://kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/72b0c404-7b7e-4b28-bf52-edbab7533601?wordsOnly=False>, E.T.: 23.4.2017.

⁴⁸ 24 Ocak 2013 tarihli, 6411 sayılı Kanun Değişikliği, R.G. Tarih: 31.3.2013, Sayı: 28545.

⁴⁹ **ERMAN**, s. 1269.

⁵⁰ Yargıtay CGK, 11 Ekim 2011 tarihli, E: 2011/10-182, K: 2011/204, <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/giris.htm>, E.T.: 21.4.2017.

⁵¹ **ERMAN**, s. 1271.

⁵² Söz konusu görüşe göre, bu durum değişiklik öncesinde var olan bir sorundu. Değişiklik, Türkiye'de özellikle Kürt vatandaşlar tarafından uzun zamandır talep edilen temel bir insan hakkının tanınması açısından önemlidir. Ancak kanun metni değişiklik sonrasında dahi, uygulama bakımından birtakım sorunlar yaratabilecektir. Tercüman masrafının Devlet tarafından karşılanmaması, hakkın sadece kovuşturma aşamasında ve hakkın kötüye kullanılmaması ölçütü ile subjektif değerlendirmelerle hakkın engellenmesi riski gibi

katılmak pek mümkün değildir. Zira sanığın kendini Türkçe dilinde yeterince ifade edememesi durumunda, tercüman yardımı talep etme hakkı zaten CMK 202/1 hükmü kapsamında mevcuttur. Ayrıca, söz konusu değişiklik öncesinde, sanığın kendisini Türkçe olarak yeterince ifade edememesine rağmen, Türkçe savunma yapması zorunluluğu bulunmamaktaydı. Sanığın kendini Türkçe ile ifade edebilecek durumda olmasına rağmen, sanığa başka bir dilde savunma imkanı verilmesinin savunma hakkını genişlettiği şeklinde olumlu yorumlanması pek doğru görünmemektedir. Değişiklik öncesinde, CMK'nın ilk üç fıkrası kapsamındaki Türkçeyi anlayamayan veya konuşamayan sanığa sunulacak ücretsiz tercüman yardımı düzenlemesi, AİHS 6/3(e) hükmü ve BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin tercüman yardımını düzenleyen 14/3(f) hükmü⁵³ ile tamamen uyumludur. Bu uyuma rağmen, bu imkanın getirilmesinin ceza yargılaması açısından olumlu olduğunu söylemek zordur.

Kanun maddesinde, “*anadil*” ifadesi yer almamakta, “*kendisini daha rahat ifade edebileceğini beyan ettiği başka bir dil*” ifadesi yer almaktadır. Yani kullanılması talep edilen dil sanığın beyanına bağlı olup, başka bir şart öngörülmemiştir. Dolayısıyla, her ne kadar teorik olsa da, kişi anadili dışında herhangi bir dil ile savunma yapabilecektir.⁵⁴ Nitekim Kanun tasarısının Komisyon görüşmelerinde eleştirilere cevap olarak, tasarımı savunmak adına bu ifadenin anadilde savunma olarak değil, anadilde savunma ifadesinden daha geniş bir anlam ifade ettiği belirtilmiştir.⁵⁵ Kişinin kendisini daha rahat ifade edebileceğini beyan ettiği başka bir dil imkanının hukuk tekniği açısından uygulamanın güç olduğu, Komisyon görüşmelerinde de ileri sürülmüştür.⁵⁶ CMK 202/4 hükmü ile sağlanan imkan, AİHS kapsamındaki tercümandan yararlanma hakkını genişleten ve daha ileri bir düzenleme olarak ifade edilmektedir.⁵⁷

sorunlar mevcuttur. Karakaya, Naim/ Özhabeş, Hande, Yargı Paketleri: Hak ve Özgürlükler Açısından Bir Değerlendirme, TESEV Yayınları, İstanbul 2013, s. 26, 30.

⁵³ 16 Aralık 1966 tarihli BM Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi, 14/3-(f) düzenlemesi: “... f) Mahkemede konuşulan dili anlamıyor veya konuşmıyorsa, bir çevirmenin yardımından ücretsiz olarak yararlanma...” şeklindedir. http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin133.pdf, E.T.: 22.4.2017.

⁵⁴ **ERMAN**, s. 1272.

⁵⁵ 6411 sayılı Kanun İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Görüşmeleri, 365 sırasayılı Komisyon Raporu, s. 37, <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss365.pdf>, E.T.: 22.4.2017.

⁵⁶ Söz konusu ifadenin Türkçe bilen ve bilmeyen sanık arasında ayrıma sebep olacağı ve yargılama dili konusunda belirsizlik yarattığı eleştirisi de ileri sürülmüştür. 365 sırasayılı Komisyon Raporu, s. 36, <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss365.pdf>, E.T.: 22.4.2017.

⁵⁷ **KARAKAYA/ÖZHABEŞ**, s. 26.

Komisyon görüşmelerinde bu imkan aleyhindeki görüşler kapsamında, Anayasa'nın 3. maddesinde yer alan devletin resmi dilinin Türkçe olduğuna ilişkin hükme aykırılık, alternatif bir yargılama dili yaratması, toplumsal karmaşa yaratabileceği, mevcut CMK birinci fıkrası hükmünün yeterli olduğu ve yeni bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmadığı, söz konusu imkanın AİHS 6/3(e) hükmüne aykırılık teşkil ettiği, bu imkanın yargılamaların süresini uzatacağı, diğer ülkelerin mevzuatlarında böyle bir imkanın yer almadığı şeklinde eleştiriler yer almaktadır.⁵⁸ Bu eleştirilere karşın, değişiklik hakkında öne sürülen olumlu düşünce ve gerekçeler; değişikliğin AİHS'ten daha ileri bir düzenleme içerdiği, savunma hakkının daha iyi kullanılabilmesi, adil yargılanma hakkının daha etkin kılınması, söz konusu imkanın anadilde savunma hakkı tanıma amacı gütmeyeceği ve savunma hakkını güçlendirme amacı şeklinde özetlenebilir.⁵⁹ Ayrıca, düzenlemenin olumlu ancak eksik olduğu yönündeki eleştiriler ise; sanığa tanınan imkanın sadece kovuşturma evresinin bazı işlemlerine yönelik tanınması, sadece sözlü işlemlerde kullanılabilmesi, tercüman ücretinin Devlet tarafından karşılanmaması, hakkın kötüye kullanılması anlamında hakime takdir yetkisi verilmesinin keyfi uygulamalara yol açacağı, savcının bulunmadığı ceza davalarında bu imkanın olmaması ile tasarının eksik ve yetersiz olması, genel bir düzenleme mahiyetinde olmaması şeklinde sıralanabilir. Bu eleştiriler doğrultusunda, söz konusu imkanın, yargılamanın tüm aşamaları ile sözlü ve yazılı savunmada tanınması gerektiği, tercüman ücretinin Devlet tarafından karşılanması, hakkın kullanılmasında hakime takdir yetkisi verilmeyip kararın sanığa bırakılması şeklinde öneriler sunulmuştur.⁶⁰ Her ne kadar bu şeklen olumlu bir gelişme olarak görülsede, esas itibarıyla yargılamanın düzeni, bütünlüğü ve etkinliği açısından aynı olumlu etkiyi söylemek mümkün değildir.

Düzenlemede, sanıktan söz edilmiş olması bu hakkın sadece kovuşturma aşamasında kullanılabileceğini ifade etmektedir. Zira üçüncü fıkrada yapılan değişiklikle, soruşturma evresinde tercümandan yararlanma hakkının birinci ve ikinci fıkraya özgü olduğu öngörülmüştür. Ayrıca bu hak, kovuşturmanın her aşamasında değil, sadece iddianameden sonraki sanık savunması ile esas

⁵⁸ Hüküm konusu imkan hakkında karşıt görüşler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. 365 sırasayılı Komisyon Raporu, s. 79-82, 90-108, <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss365.pdf>, E.T.: 22.4.2017; Komisyon görüşlerinin de ışığında söz konusu değişikliğin savunma hakkı veya demokrasi ile açıklanamayacağı, hukuken anlamsız ve gereksiz olduğu şeklinde eleştirilmektedir. Bu değişikliğin ancak siyasi gerekçelerle açıklanabileceğini savunan görüş için bkz. **TURHAN**, "Anadilde Savunma ...", s. 9-10

⁵⁹ Hüküm konusu imkan hakkında olumlu görüş ve gerekçeler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. 365 sırasayılı Komisyon Raporu, s. 82-85, <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss365.pdf>, E.T.: 22.4.2017.

⁶⁰ Düzenlemenin eksik olduğu yönündeki görüşler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. 365 sırasayılı Komisyon Raporu, s. 109-110, <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss365.pdf>, E.T.: 22.4.2017.

hakkında mütalaanın ardından verilecek esas hakkındaki savunmada geçerli olacaktır.⁶¹ Dolayısıyla, mahkemeye verilecek dilekçe ve taleplerin Türkçe düzenlenmesi, tanık ve bilirkişilere sorulacak soruların da Türkçe sorulması gerekecektir. Ayrıca yargılama kapsamında ortaya konan her delilin ardından, sanığın delillere ilişkin sorulara Türkçe cevap vermesi ve hazır bulunan sanığın son sözünü Türkçe bildirmesi gerekmektedir. Yani, şüpheli kendini ifade edebilecek kadar Türkçe bilmesi halinde, Cumhuriyet Savcısı huzurunda verdiği ifadesinde, iddianamenin hazırlanması ve kabulü ile kovuşturma aşamasına geçilmesi durumunda duruşma hazırlığı işlemlerinde Türkçe iletişim kurup kendini savunacaktır. Türkçe okunacak olan iddianame, sanığın tercih ettiği dile çevrilmeyecek, iddianameye ilişkin savunması sadece tercih ettiği dilde yapılabilecek ve tercüman aracılığıyla mahkemeye iletilecektir. Cumhuriyet Savcısı esas hakkındaki mütalaasını Türkçe verecek ve iddianamede olduğu gibi mütalaa da sanığın tercih ettiği dile çevrilmeyecektir. Görülebileceği üzere, ortaya çıkan bu durumun ceza muhakemesi düzenine uygun olduğunu söylemek mümkün değildir.

Kanun yolları evresinde bu imkanın mevcut olup olmadığı hususunda bir boşluk söz konusudur. İstinaf yolunu düzenleyen CMK 282/1 hükmünde yer alan *“istisnalar dışında bu Kanunun duruşma hazırlığı, duruşma ve karara ilişkin hükümleri uygulanır”* ifadesi doğrultusunda, istinaf evresindeki savunmada da sanığın kendisini daha rahat ifade edebileceğini beyan ettiği dilde savunma yapması mümkündür. Ancak temyiz yolunu düzenleyen CMK 299-300. maddelerinde böyle bir atf hükmü bulunmadığından, bu imkanın temyiz aşamasında kullanılması söz konusu değildir.⁶² Dördüncü fıkranın son cümlesindeki *“hakkın kötüye kullanılmaması”* sınırlaması ise uygulama açısından keyfi uygulamalar ve belirsizlik gibi bazı sorunlar içermektedir.⁶³ Bu noktada doktrinde bir görüşe göre, sanık mahkemeye karşı Türkçe dışında bir dille kendisini daha rahat ifade edebileceğini beyan etmesi halinde, mahkeme öncelikle bunun gerçeğe uygun olup olmadığını tespit etmelidir. Bu tespite yönelik olarak, sanığın istemi gerçeği yansıtmamakta ise bu istem reddedilmeli ve sanık Türkçe konuşmaya davet edilmelidir. Bu davetin sanık tarafından kabulü halinde bir sorun olmayıp, sanık bu karara karşı çıkar ise, sanığın susma hakkını

⁶¹ Tasarının görüşüldüğü, Komisyon toplantısında savunma hakkının kişinin yakalanmasından itibaren başlamasına rağmen, söz konusu imkanın yakalamadan itibaren tanınmayıp, kovuşturmanın sadece iki aşamasında tanınmasının savunma hakkını kısıtlayıcı bir durum yarattığı eleştirisi öne sürülmüştür. Ayrıca, düzenleme kapsamındaki imkanın yazılı savunma için tanınmaması noktası da eleştirilmiştir. 365 sırasayılı Komisyon Raporu, s. 36, <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss365.pdf>, E.T.: 22.4.2017.

⁶² **ERMAN**, s. 1273-1274.

⁶³ **KILIÇ**, s. 2120; Zira keyfi uygulamalara açık bir ifade olması ve mahkemelerin hükmü farklı yorumlaması eşitlik ilkesine aykırı sonuçlar doğurabilecektir. **ERMAN**, s. 1274.

kullandığı kabul edilerek yargılamaya devam edilmelidir.⁶⁴ Nitekim Yargıtay bir kararında, sanığın Cumhuriyet Savcısı önünde savunmasını Türkçe olarak yaptıktan sonra mahkeme önünde yasal hakları kendisine hatırlatıldığında, Türkçe bilmesine rağmen başka bir dilde ifade vermek istediğini söylemesi ve kendisine tercüman atanabileceği bildirildiğinde Türkçeyi bildiğini, ama beyan ettiği dil dışında başka bir dilde savunma yapmayacağını söylemesini susma hakkı olarak nitelendirmiştir.⁶⁵ Doktrinde başka bir görüşe göre ise, yargılama sırasında, sanığın mahkemede kullanılan dile hakimiyeti veya yargılamanın gerekleri ile ilgisiz bir şekilde, farklı bir dilde kendini ifade etmek istemesi, bu doğrultuda tercüman talep etmesi ve bu talebinde ısrarcı olması hakkın kötüye kullanılması olarak düşünülebilir.⁶⁶ Anayasa Mahkemesi bireysel başvuruya ilişkin kararlarında, başvuranın ilk derece mahkemesi yargılamasında savunmasını başlangıçta Türkçe yaptığı ve yargılamanın ikinci celsesinde Kürtçe savunma yapma talebinin ilk derece mahkemesince Türkçeyi iyi bildiği gerekçesiyle reddetmesinin Anayasa'ya aykırı olmadığı, savunma hakkını kısıtlamadığı ve dolayısıyla adil yargılanma hakkına ilişkin bir ihlalin olmadığı değerlendirmesinde bulunmuştur.⁶⁷ Nitekim Yargıtay Ceza Genel Kurulu da, 2011 yılında verdiği bir kararda aynı yönde değerlendirmede bulunmuştur.⁶⁸ Yargıtay'ın da buna benzer yönde vermiş olduğu kararlar bulunmaktadır.⁶⁹

⁶⁴ YURTCAN, s. 871.

⁶⁵ Yargıtay 15. CD, 28 Mayıs 2014 tarihli, E: 2013/24439, K: 2014/10592 sayılı kararı, <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/giris.htm> , E.T.: 23.4.2017

⁶⁶ KILIÇ, s. 2116.

⁶⁷ Anayasa Mahkemesi, 11 Mart 2015 tarihli Cafer Kaçak Başvurusu, par. 35, <http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/fe5c05fa-b6fe-400a-a9a2-18a3df26aac2?wordsOnly=False> ; aynı yönde Anayasa Mahkemesi 7 Mayıs 2015 tarihli Baran Karadağ Başvurusu, par. 42, <http://kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/72b0c404-7b7e-4b28-bf52-edbab7533601?wordsOnly=False> , E.T.: 23.4.2017.

⁶⁸ Yargıtay, söz konusu kararında soruşturma aşamasında gözaltı raporunun alınması esnasında doktor ile ifadesinin alınması sırasında kolluk ve hakim huzurunda yapılan işlemlerde, savunmasını yapabilecek ölçüde iyi ölçüde Türkçe bildiği anlaşılan sanığa, yargılama aşamasında tercüman görevlendirilmesinin zorunlu olmadığını belirtmiştir. Yargıtay CGK, 11 Ekim 2011 tarihli, E: 2011/10-182, K: 2011/204 sayılı kararı, <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/giris.htm> , E.T.: 23.4.2017.

⁶⁹ Yargıtay 10. CD, 16 Şubat 2016 tarihli, E: 2015/5778, K: 2016/433, sayılı kararında, "... tercüman yardımından yararlanma hakkı, sanıkların meramını anlatabilecek ölçüde Türkçe bilmediği ya da kendisini daha iyi ifade edebileceği bir dilde savunma yapmak istemesi durumunda geçerlidir. Sanığın, müdafii huzurunda alınan benzer beyanlarına, temyiz dilekçelerine ve dosyadaki diğer bilgi ve belgelere göre, Türkçe'yi anlamak ve konuşmakta bir engelinin olmadığı ve savunmasını başka bir dilde yapmaya yönelik talebinin bulunmadığı..." şeklinde değerlendirmede bulunmuştur. <http://www.sinerjias.com.tr/index.php?pg=programlar&p=1> ; aynı yönde değerlendirme, Yargıtay 10. CD, 26 Nisan 2016 tarihli, E: 2016/719, K: 2016/1354, sayılı kararı, <http://emsal.yargitay.gov.tr/BilgiBankasiIstemciWeb/DokumanGosterServlet?dokumanId=6dQp1E3JJN2TqH-n5HwZgd7pMO1SCDOLe%2BRwsNJGzCYM%2Fa%2B6gU8dOQaq%2FfbdBk2BerLkegTT>

6411 sayılı Kanun ile CMK'nın 202. maddesine eklenen 4 ve 5. fıkralarının Anayasa'ya aykırılığı iddiasıyla itiraz yoluyla iptali istenmiş, ancak Anayasa Mahkemesi bu itirazı reddetmiştir. İptal talebinin gerekçelerini; öngörülen bu imkanın hukuksal olmayan temel insan hakları dışında bir siyasal adım olarak görülmesi, savunma ve adil yargılanma hakkı kapsamında olmadığı, Lozan Antlaşması'ndaki "azınlık" konusuna ilişkin hükümlerin etnik veya dil ayrımına yönelik olmadığı, azınlık olarak "gayrimüslimlerin" ele alındığı ve dolayısıyla bu düzenlemenin Lozan Antlaşması hükümlerine de aykırı olduğu,⁷⁰ AİHS kapsamında düzenlenmiş olan adil yargılanma hakkına, bu düzenlemenin siyasal bir tercihin uygulamaya yansıtılması niteliğinde olduğu, devletin resmi dilinin kullanılmasına istisna yaratılması, tercüman giderleri hususundaki ayrık durum, yargılamanın sürüncemede bırakılması şeklinde kısıtlamanın sorunları giderici nitelikte olmaması, burada bir hak söz konusu ise tercüman listelerinin yönetmelikle düzenleneceğinin ifade edilmesinin hakkın özünü zedelemesi ve yürütmeyi belirleyici kılması yönüyle hukuka aykırı olduğu, toplum huzuru ve milli dayanışmaya aykırı olduğu, etnik imtiyaz tanınması riski, iddia ve hüküm makamları mahkemede kullanılan resmi dili kullanmakta iken, savunmanın resmi dili bilmesini rağmen farklı dil seçeneği yaratılmasının silahların eşitliği ilkesine aykırı olduğu ve BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi 14/3-(f) ile AİHS 6/3-(e) hükümlerine aykırı olduğu şeklinde özetlemek mümkündür. İptal talebi kapsamında, CMK 202/4-5 hükümlerinin Anayasaya aykırılığı hususunda öne sürülen gerekçelerin çoğunun, daha önce değinilen Komisyon görüşmeleri sırasında, değişiklik hakkında öne sürülen olumsuz görüş ve gerekçelerle benzerlik taşıdığı ilgi çekicidir. Söz konusu benzer gerekçeler, söz konusu imkanın, hem yasama hem de yargı organı kapsamında uygulamada huzursuzluk ve tartışmalar yarattığını göstermektedir. Anayasa Mahkemesi'nin iptal talebini reddetme gerekçeleri; hüküm kapsamındaki imkanın savunma hakkını genişlettiği, kanun koyucunun siyasi ve toplumsal koşullar ışığında takdir yetkisine sahip olduğu, itiraz konusu kuralın uluslararası belgelerde kabul edilmiş asgari ilkelere uygun olduğu, imkan kapsamındaki tercüman yardımının zorunlu tercüme niteliği taşımamasından dolayı tercüme giderlerinin Devlet tarafından karşılanmasının beklenemeyeceği ve tercümanlık listelerinin düzenlenmesinin uzmanlık ve idari tecrübeyle ilgili ikincil konuların düzenlenmesinin yönetmeliğe bırakılmasının yasamanın devredilmezliği ilkesinin ihlali biçiminde yorumlanamayacağı şeklinde

OnAxkYw4VEesPL9vnkTrursfdTsqMuom7796XSpO6h2S7mbQ6XfPm7IGz3ajcDF41%2B%2B-Vip%2Fgon0m36MA%3D%3D&aranan=&dokumanTuru=YARGITAYKARARI , E.T.: 23.4.2017.

⁷⁰ Lozan Antlaşması'nın 39. Maddesinin birinci fıkrasında, azınlıkların Müslüman olmayan Türk vatandaşları (*gayri müslim akaliyetlere mensup Türk tebaası*) olduğu öngörülmektedir. Dolayısıyla buradaki farklılık, etnik veya dil ayrımından değil, dini açıdan ortaya çıkmaktadır. Lozan Antlaşması metni için bkz. <http://ua.mfa.gov.tr/> , E.T.: 22.4.2017.

özetlemek mümkündür.⁷¹ Mahkeme'nin kararında göze çarpan nokta, itiraz konusu kural olan CMK 202/4,5 hükmünde yer alan imkanın, tercümandan yararlanma hakkının kapsamını genişlettiğine ilişkin tespiti ve farklı bir dilde savunma yapabilme hakkına doğrudan değinmemiş olmasıdır.⁷²

V. Tercümandan Yararlanma Hakkının Kapsamı

Tercümanın atanması, mahkemenin takdirinde olan bir yetkidir. Tercümandan yararlanma talebinde bulunan sanık, bu talebinin gerçekleştirilmemesi durumunda, bu konudaki taleplerini, ancak temyiz aşamasında ileri sürebilecektir.⁷³ Nitekim Yargıtay bir kararında, sanığın tercüman talebinin reddi kararına yönelik itirazın kabul edilmesi kararının isabetsiz olduğunu, söz konusu talebin reddi kararının bir ara karar olarak esasla birlikte temyiz incelemesi konusu olduğunu ifade etmiştir.⁷⁴ Yargıtay başka bir kararında, tercüman talebinin yasal olmayan gerekçe ile reddedilmesini, savunma hakkının kısıtlanması olarak nitelendirip, bozma sebebi olarak değerlendirmiştir.⁷⁵ Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuruya ilişkin bir

⁷¹ Anayasa Mahkemesi'nin iptal istemini red kararına katılmayan mahkeme üyelerinin görüşlerinin temelinde genelde, tercüme giderinin Devlet tarafından karşılanmamasının eşitliğe aykırı olduğu ve ödeme gücü olmayanlar bakımından mahkemeye erişimi kısıtlayacağı ve bu imkanın yargılamanın her aşamasında tanınmamış olmasının hakkı ölçüsüz olarak sınırladığı gerekçeleri vardır. Anayasa Mahkemesi'nin 29 Ocak 2014 tarihli, E: 2013/30, K: 2014:13 sayılı kararı, <http://kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/e51d5b32-7f70-4ae5-b197-d581d3bd7355?excludeGerekce=False&wordsOnly=False> , E.T.: 22.4.2017.

⁷² KILIÇ, s. 2122.

⁷³ Çelik, Adem, Adil Yargılanma Hakkı (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Hukuku), Adalet Yayınevi, Ankara 2007, s. 168; Kanun gerekçesinde, mağdurun korunması ilkesine yer vererek savunma hakkını pekiştirme amacı ve Türkçe bilen ile bilmeyenler arasında eşitliğin sağlanması amacı güdüldüğü ifade edilmiştir. **ERMAN**, s. 1267-1268.

⁷⁴ Yargıtay 11. CD, 6 Ekim 2011 tarihli, E: 2011/9614, K: 2011/27772 sayılı kararında: "...5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 202. maddesi gereğince talebin reddine dair aynı Mahkemenin 21.12.2010 tarihli ve 2010/309 esas sayılı ara kararına yönelik itirazın kabulüne, Yüksekova 1. Asliye Ceza Mahkemesi'nin 21.12.2010 tarihli ve 2010/309 esas sayılı ara kararının kaldırılmasına ilişkin Hakkari Ağır Ceza Mahkemesi'nin 11.1.2011 tarihli ve 2011/3 değişik iş sayılı kararı ile ilgili olarak 2010/309 esas sayılı ara kararının bir mahkeme kararı niteliğinde olup kanunda açıkça itiraza tâbi olduğunun öngörülmesi durumunda itiraz kanun yoluna tâbi olacağı; oysa mahkemece ret kararının dayanağı olan 5271 Sayılı Kanunun 202. maddesinde herhangi bir kanun yolunun öngörülmediği, bu durumda anılan kararın kesin nitelikte bir karar olduğu, söz konusu ara kararının bu niteliği sebebiyle 5271 Sayılı Kanunun 287. maddesi uyarınca esas kararla birlikte temyiz incelemesinde değerlendirilebileceği; dolayısıyla, Hakkari Ağır Ceza Mahkemesince işin esasına girilmeden dosyanın iadesine karar verilmesi gerektiği gözetilmeksizin, yazılı şekilde itirazın kabulüne karar verilmesinde isabet görülmediğinden bahisle..." şeklinde değerlendirme yapmıştır. <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/giris.htm> , E.T.: 23.4.2017.

⁷⁵ Yargıtay 9. CD, 6 Mayıs 2014 tarihli, E: 2014/4077, K: 2014/5641 sayılı kararı, <http://www.sinerjias.com.tr/index.php?pg=programlar&p=1> , E.T.: 23.4.2017.

kararında, CMK'nın 202. maddesi kapsamında Türkçeyi hiç konuşamayan veya anlayamayan kişilerin ana dilleri veya bildikleri başka bir dilde şikayetlerini aktarabilmesi veya savunmalarını yapabilmeleri sağlandığını ifade etmiştir.⁷⁶ Mahkemede kullanılan dili anlayamayan veya konuşamayan sanığa tercüman yardımı sunulması suretiyle, savunma hakkının kullanılabilmesi ve böylece maddi gerçeği bulma hedefine ulaşılabilmesi amaçlanmaktadır.⁷⁷ Yaygın olmayan bir dilde tercüman bulunmasının mümkün olmaması halinde, şüpheli veya sanığın bildiği başka bir dilde tercüman görevlendirilmesi bu haktan yararlanılması açısından uygun olacaktır.⁷⁸ Bununla beraber doktrinde, tercümandan yararlanma hakkının olumsuz etkilerinin; yargılamayı uzatması, tercüme hatası riski ve mahkemede kullanılan dili bilen sanığın haksız avantaj sağlaması⁷⁹ olduğu belirtilmektedir.⁸⁰

AİHM, tercümandan yararlanma hakkının ihlali iddiasına ilişkin kararlarında, sanığın dil hakimiyeti sorununun esaslı olduğuna, sanık hakkındaki suçlamaların karmaşıklığı ve hakkın kısıtlanmasına yönelik olarak dava koşulları kapsamında makul gerekçeler sunulup sunulmadığını incelemektedir.⁸¹ AİHM, Öztürk-Almanya Davası'nda, Sözleşme'nin 6/3-(e) hükmünün, cezai fiiller ile ilgili olduğu değerlendirmesinde bulunmuştur.⁸² Nitekim bu davada, başvuran tarafından işlenen kabahatin "*cezai bir fiil*" değil, "*idari bir suç olarak*" görülmesinin, Sözleşme bakımından etkisi incelenmiştir. Mahkeme, üye devletlerin bazı davranış biçimlerine yönelik olarak suç kategorileri arasında ayırım yapmasını karşı olmadığını, ancak bu ayrımların Sözleşme bakımından

⁷⁶ Anayasa Mahkemesi 7 Mayıs 2015 tarihli Baran Karadağ Başvurusu, par. 39, <http://kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/72b0c404-7b7e-4b28-bf52-edbab7533601?wordsOnly=False>, E.T.: 23.4.2017.

⁷⁷ Yurtcan, Erdener, CMK Şerhi, Adalet Yayınevi, 8. Baskı, Ankara 2017, s.870; İnceoğlu, Sibel, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı, Beta Yayınevi, İstanbul 2002, s. 211.

⁷⁸ Centel, Nur/Zafer, Hamide, Ceza Muhakemesi Hukuku, Beta Yayınevi, 13. Baskı, İstanbul 2016, s. 165.

⁷⁹ Sanığın haksız avantaj sağlamasından kasıt, mahkemede kullanılan dili bilen ve buna rağmen başka bir dili bildiği gerekçesiyle bir tercüman talep etmesi durumunda, hakim tarafından kendisine soru sorulduktan sonra, tercüme süresince kısa da olsa fazladan bir süre elde etmektedir. KILIÇ, s. 2108.

⁸⁰ KILIÇ, s. 2105-2108.

⁸¹ 5 Nisan 2011 tarihli Şaman-Türkiye Davası, par. 30, [http://hudoc.echr.coe.int/tur#{"languageisocode":\["ENG"\],"appno":\["35292/05"\],"documentcollectionid2":\["CHAMBER"\],"itemid":\["001-104355"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/tur#{), E.T.: 20.4.2017.

⁸² İNCEOĞLU, s. 85; ÖNCÜ, s. 4470; Nitekim doktrinde de, medeni yargı ile ceza yargısındaki menfaatler esas alınarak, genelde iki tarafı ilgilendiren özel hukuka ilişkin uyumsuzlukların çözümlendiği medeni yargıda, mahkemenin duruşma dilini anlamayan tarafa tercüman tutma ve özellikle tercüman sağlama zorunluluğu bulunmaması gerektiği ifade edilmiştir. Medeni yargıda tercüman sağlanması konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Pekcanitez, Hakan, "Medeni Yargıda Adil Yargılama", İzmir Barosu Dergisi, Nisan 1997, Sayı:2, s. 49-51.

belirleyici olmadığını ifade etmiştir. Mahkeme, başvuranın işlediği suçun Alman mevzuatında bir idari suç olarak nitelendirildiğini tespit ettikten sonra, cezai bir suçun idari suçlarla yakın bağlantısının bulunduğu hallerde Alman ceza hukukunun idari suçlar açısından kesin bir çizgi ile ayrıldığını da vurgulamıştır. Mahkeme ayrıca, ceza muhakemesi mevzuatının idari suç muhakemesinin yargısal aşamaya varmış olması halinde kıyasen uygulanan hükümlerine de dikkat çekmiştir. Mahkeme, başvuranın işlemiş olduğu idari suç için öngörülen yaptırımın, hem cezalandırmayı hem de caydırıcılığı amaçladığının ve ilgili Alman mevzuatı hükmünün genel karakterinin, söz konusu idari suçun cezai nitelikte olduğunu göstermek için yeterli olduğunu ifade etmiştir.⁸³ Dolayısıyla, Sözleşme kapsamında bu haktan yararlanmak için sanığın sadece ceza davasına konu olmasına gerek olmayıp; bu hüküm diğer davalarda cezai konuya yaklaştığı oranda uygulanabilecektir.⁸⁴ Mahkeme, “*cezai alanda kişiye karşı yöneltilmiş suçlama*” kavramını devletlerin ulusal makamlarının bu kavrama yükledikleri anlama bağlı kalmadan yorumlamış ve ulusal hukukta “*idari suç, vergi suç ve cezaları, gümrük hukuku ile rekabet hukuku kapsamında uygulanan cezalar ile disiplin suçu*” olarak nitelendirilen konuları cezai niteliğe yaklaştığı ölçüde kavram kapsamında saymıştır. Mahkeme kavramın kapsamını belirlerken ulusal hukuktaki niteleme, suçlamaların niteliği, cezanın niteliği veya amacı ile cezanın ağırlığı gibi kriterlerden hareket etmektedir.⁸⁵ Yaptırım caydırıcı ve cezalandırıcı bir amaç gütmekte ise kapsam dahilinde iken, bir zararı tazmin etme amacı gütmekte ise kapsam dışında değerlendirilmiştir.⁸⁶ Tercümandan yararlanma hakkı kapsamında yararlanmak için yabancı olmak gibi bir şart olmayıp, yargılamayı yapan mahkemenin dilini konuşamayan veya anlayamayan herkese, tercüme masraflarının daha sonra kendisinden talep edilmeyecek şekilde bir tercüman yardımı söz konusudur.⁸⁷

1-) Tercümanın Hukuki Statüsü

Tercümanı; mahkemede kullanılan dili bilmeyen ya da anlamayan veya sağır ya da dilsiz olması sebebiyle iletişim kuramayan, sanık veya tanık ile mahkeme arasında çeviri yapan, iletişimi kuran kişi olarak tanımlamak

⁸³ Mahkeme, idari suçun küçük bir suç olmasının, bu suçu adil yargılanma hakkı kapsamında çıkarmayacağını ifade etmiştir. Karşılaşılabilecek olan cezanın hafif olmasının, suçun cezai karakterini değiştirmeyeceği de belirtilmiştir. Tüm bu değerlendirmeler sonucunda Mahkeme, işlenen fiilin idari bir suç olduğundan hareketle sanığın tercümandan yararlanma hakkına sahip olmadığı savunmasını reddetmiştir. Dolayısıyla, cezai nitelikli tüm suçlarda bu hakkın bulunduğu değerlendirmesinde bulunmuştur. 21 Şubat 1984 tarihli Öztürk- Almanya Davası, **DOĞRU** (I. Cilt), s. 670-672, par. 52-54; **İNCEOĞLU**, s. 90.

⁸⁴ **TEZCAN**, s. 696.

⁸⁵ **İNCEOĞLU**, s. 90.

⁸⁶ **ÖNCÜ**, s. 4471-4472, dn.50.

⁸⁷ **DOĞRU/NALBANT**, s. 654.

mümkündür.⁸⁸ Tercüman ceza muhakemesinde zabıt katipleri, kolluk memurları, tanıklar ve mahkemenin tayin ettiği bilirkişilerin de dahil olduğu ikinci derece süjelerdendir.⁸⁹ 1412 sayılı (mülga) Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu döneminde, tercümanın tanıklara veya genelde bilirkişiye benzetilerek çözülmesi eleştirilmekteydi.⁹⁰ Nitekim yakın tarihli kararlarda da Yargıtay'ın benzer nitelendirme yaptığı görülmektedir.⁹¹ Ancak tercümanın sadece iletişimi sağlamak gibi bir görevi olmasına karşın, bilirkişinin teknik bilgisiyle yargılamaya katkıda bulunması yönüyle aralarında statü farklılığı bulunmaktadır.⁹² Bununla beraber duruşmalarda tercümanların yemin ettirilmesi uygulaması da önem arz etmektedir. Zira Yargıtay kararlarında, bilirkişiler hakkındaki CMK'nın 62. maddesi⁹³ yollamasıyla 56 ve 57. maddelerinin⁹⁴ uygulanması suretiyle tercümanların duruşmada yemin etmesi gerektiği ifade edilmekte, tercümanların yemin ettirilmemesi, eski yeminin hatırlatılmaması veya yeniden yemin verdirilmemesi bozma sebebi olarak değerlendirilmiştir.⁹⁵ Doktrinde de, tercümanın bilirkişi niteliğinde olmasından dolayı, tercüme

⁸⁸ KILIÇ, s. 2108.

⁸⁹ Yenisey, Feridun/Nuhoğlu, Ayşe, Ceza Muhakemesi Hukuku Ders Kitabı, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2014, s.

⁹⁰ DONAY, s. 191-192; Gerçekten de 1412 sayılı (mülga) CMUK döneminde; Yargıtay 6. CD E: 1995/11619, K: 1995/12124 sayılı kararında: "...tercüman bilirkişi ücretinin sanıklara yükletilmesi..." şeklinde tercümanı bilirkişi olarak nitelmiştir. <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/giris.htm>, E.T.: 21.4.2017.

⁹¹ Yargıtay 1. CD, 17 Eylül 2014 tarihli, E: 2014/2228, K: 2014/3919 sayılı kararında; "...tercüman bilirkişi olarak atanan ...", şeklinde ifade etmiştir; benzer bir nitelendirme Yargıtay 8. CD, 6 Kasım 2008 tarihli, E: 2008/12511, K: 2008/12646 sayılı kararı, <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/giris.htm>, E.T.: 23.4.2017.

⁹² TEZCAN, s. 699.

⁹³ CMK'nın "Bilirkişilere Uygulanacak Hükümler" başlıklı 62. maddesi: "Tanıklara ilişkin hükümlerden aşağıdaki maddelere aykırı olmayanlar bilirkişiler hakkında da uygulanır." şeklindedir.

⁹⁴ CMK'nın "Yeminin Yerine Getirilmesi, Sağır veya Dilsizin Yemini" başlıklı 56. maddesi: "(1) Tanık, yüksek sesle tekrar ederek veya okuyarak yemin eder. (2) Okuma ve yazma bilen sağır veya dilsizler yemin biçimini yazarak ve imzalarını koyarak yemin ederler. Okuma ve yazma bilmeyen sağır veya dilsizler işaretlerinden anlayan bir tercüman aracılığıyla ve işaretlerle yemin ederler." ile

"Tanığın Tekrar Dinlenmesi" başlıklı 57. maddesi: "Yemin ile dinlenen tanığın aynı soruşturma veya kovuşturma evresinde tekrar dinlenmesi gerektiğinde, yeniden yemin verilmeyip önceki yemini hatırlatılmakla yetinilebilir." şeklindedir.

⁹⁵ Yargıtay 1. CD, 17 Eylül 2014 tarihli, E: 2014/2228, K: 2014/3919 sayılı kararı; Yargıtay 1. CD, 28 Kasım 2011 tarihli, E: 2011/2064, K: 2011/7213 sayılı kararı; Yargıtay 1. CD, 24 Ekim 2003 tarihli, E: 2003/441, K: 2003/122 sayılı kararı; Yargıtay 5. CD, 4 Şubat 1981 tarihli, E: 1981/2, K: 1981/190 sayılı kararı; Yargıtay 13. CD, 14 Eylül 2011 tarihli, E: 2011/2140, K: 2011/850 sayılı kararı; Yargıtay 9. CD, 8 Kasım 2001 tarihli, E: 2001/2125, K: 2001/2765 sayılı kararı; Yargıtay 10. CD, 1 Temmuz 1999 tarihli, E: 1999/4703, K: 1999/9379 sayılı kararı, <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/giris.htm>, E.T.: 23.4.2017

doğru yapacağı yönünde yemin etmesinin gerektiği ileri sürülmüştür.⁹⁶ Nitekim CMK'da tercümanın yemin etmesine yönelik bir hüküm olmamasına rağmen, bu boşluğun tercümanın bilirkişiyeye benzetilerek doldurulduğu belirtilmiştir.⁹⁷

2-) Hakkın İçeriği

Tercümandan yararlanma hakkı, sanığın sadece duruşmaya katılmasını değil, duruşmada konuşulanları anlayabilmesini, tartışmaları etkili bir şekilde takip edebilmesini, olaylara, olgulara ve maddi vakialara ilişkin kendi bakış açısını sunabilmesini, gereken kararları zamanında alabilmesini ve etkili olarak savunmasını hazırlayıp sunabilmesini kapsamaktadır.⁹⁸ Tercümandan yararlanma hakkı kapsamında, AIHM Luedicke, Belkacem ve Koç-Almanya Davası'nda, sanığın kendisine karşı açılan davada adil yargılanma hakkından yararlanması için gerekli her türlü belge ve beyanın çevrilmesi için bir çevirmenin yardımından ücretsiz olarak yararlanma hakkına sahip olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda, iddianamenin çevrilmesi ve duruşmalardaki çeviri de bu hakkın kapsamına girmektedir.⁹⁹ Bununla beraber, Mahkeme iddianamenin çevrilmemiş olmasına rağmen, sanığın kendisine yönelik suç isnadının niteliği ve nedenleri hususunda yeterli ölçüde bilgilendirilmiş olması halinde, hakkın ihlali olmayacağına karar vermiştir.¹⁰⁰ Mahkeme birçok kararında, bu hakkın sadece sözlü ifadeleri değil, aynı zamanda yazılı belgeleri ve hazırlık soruşturmasını da kapsadığı değerlendirmesinde bulunmuştur. Mahkeme buna ek olarak, sanığa yapılan tercüme yardımının özellikle dava konusu olaylara ilişkin açıklamalarını yapması sırasında, hangi suçlamayla karşı karşıya olduğunu ve nasıl bir savunma yapacağını bilmesi imkanını sağlaması gerektiğini ifade etmiştir.¹⁰¹ Mahkeme ayrıca, tercümandan yararlanma hakkını kısıtlamaya yönelik makul gerekçeler sunulmadığı sürece, bu hakkın soruşturmanın ilk aşamasından itibaren sağlanması gerektiğine vurgu yapmıştır.¹⁰² Mahkeme Kamasinski-Avusturya Davası'nda; yargılamadaki

⁹⁶ YENİSEY/NUHOĞLU, (2016), s. 723; YENİSEY/NUHOĞLU, (2014), s. 634.

⁹⁷ YENİSEY/NUHOĞLU, (2014), s. 233, 634.

⁹⁸ AMBOS, s. 40; ÖNCÜ, s. 4458.

⁹⁹ Luedicke, Belkacem ve Koç-Almanya Davası, DOĞRU (I. Cilt), s. 274, par. 48-49; Kamasinski-Avusturya Davası, par. 72, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["9783/82"\], "itemid":\["001-57614"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) E.T.: 20.4.2017; Türkçe çeviri için bkz. DOĞRU (III. Cilt), s. 212, par. 72; DONAY, s. 188.

¹⁰⁰ Kamasinski-Avusturya Davası, par. 81, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["9783/82"\], "itemid":\["001-57614"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) E.T.: 20.4.2017; DOĞRU (III. Cilt), s. 214, par. 81.

¹⁰¹ Kuzu-Türkiye ve Ayar-Türkiye Davası (Kabul Edilemezlik Kararı), par. 35, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["60244/12"\], "itemid":\["001-162682"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{); Baytar-Türkiye Davası, par. 49, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["45440/04"\], "itemid":\["001-147468"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{), E.T.: 20.4.2017.

¹⁰² Diallo-İsveç Davası, par. 25, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["diallo"\], "respondent":\["SWE"\], "itemid":\["001-96885"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{), ; Baytar-Türkiye Davası, par. 50, <http://>

tüm yazılı ve resmi belgelerin bütün ayrıntılarıyla çevirisinin gerekmediğini, tercüman yardımının sözlü çeviri yardımı, sanığın kendisi hakkındaki suçlamaları öğrenmesini, kendini savunmasını ve özellikle mahkeme önündeki olayları kendi açısından algılamasını sağlayacak kadar olması gerektiğini belirtmiştir.¹⁰³ Nitekim Anayasa Mahkemesi bireysel başvuruya ilişkin kararlarında; AİHM'in Kamasinski-Avusturya kararına da atıfta bulunarak tercüme kapsamında sanığın kendisine yöneltilen suçlamaları tümüyle anlayıp yanıt verebilecek düzeyde olup olmadığının değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.¹⁰⁴ Yargıtay bir kararında, esaslı noktaların tercümesi yapılmadan hüküm kurulmasını savunma hakkının kısıtlanması olarak nitelendirmiş ve bozma sebebi olarak değerlendirmiştir.¹⁰⁵ Yargıtay başka bir kararında ise, ilk derece mahkemesi kararının tercümesinde hükmün bazı bölümlerin eksik olmasını eksik incelemeyle hüküm kurulması olarak nitelendirip, bozma sebebi olarak değerlendirmiştir.¹⁰⁶ Suçlamalara ilişkin yapılacak savunma açısından gerekli ve somut olayın koşullarına yeterli uygun bir çevirinin yapılması yeterli olacaktır.¹⁰⁷ AİHM Kamasinski-Avusturya Davası'nda, tercümenin simultane değil de ardışık özetleyici şekilde yapılmasının tek başına hakkın ihlalini oluşturmayacağını, çevirinin kalitesi ve kapsamı gibi diğer faktörlerle beraber ele alınması gerektiğini ifade etmiştir. Ulusal mahkeme kararının yazılı çevirisinin yapılmamış olmasının da tek başına hak ihlali oluşturmayacağını ifade eden Mahkeme, sanığın duruşma ile kararı usul yönünden ve cezayı esastan temyiz edecek kadar kararı ve gerekçeleri anlamasının yeterli olduğunu ifade etmiştir.¹⁰⁸ Hakkın bu kapsamı davanın ötesinde, sanığın davayı yeterince

hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":["45440/04"],"itemid":["001-147468"]}, E.T.: 20.4.2017.

¹⁰³ Kamasinski-Avusturya Davası, par. 74, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["9783/82"\],"itemid":\["001-57614"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) E.T.: 20.4.2017; Türkçe çeviri için bkz. **DOĞRU** (III. Cilt), s. 212, par. 74; **GRABENWARTER**, s. 241; **TEZCAN**, s. 697; **DONAY**, s. 187; **GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ**, s. 311; **ERMAN**, s. 1245; **ÇELİK**, s. 169; **KILIÇ**, s. 2111.

¹⁰⁴ Anayasa Mahkemesi, 11 Mart 2015 tarihli Cafer Kaçak Başvurusu, par. 28, <http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/fe5c05fa-b6fe-400a-a9a2-18a3df26aac2?wordsOnly=False> ; aynı yönde Anayasa Mahkemesi 7 Mayıs 2015 tarihli Baran Karadağ Başvurusu, par. 35, <http://kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/72b0c404-7b7e-4b28-bf52-edbab7533601?wordsOnly=False> , E.T.: 23.4.2017.

¹⁰⁵ Yargıtay 7. CD, 28 Mart 2016 tarihli, E: 2014/26367, K: 2016/4475 sayılı kararı, <http://www.sinerjias.com.tr/index.php?pg=programlar&p=1> , E.T.: 23.4.2017.

¹⁰⁶ Yargıtay 10. CD, 13 Haziran 2013 tarihli, E: 2013/5522, K: 2013/5767 sayılı kararında "...26 numaralı kararının tercümesinde de getirilen hükmün bazı bölümlerinin eksik olduğunun tercüman tarafından çeviri metninde belirtildiğinin anlaşılması karşısında; ... 26 numaralı kararının tamamı, olay tutanakları, sanık N.B.'ın tüm aşamalarındaki ifadelerini, suç konusu uyuşturucu maddenin analizine dair raporu da içeren evrakının eksiksiz olarak getirilip, tercüme ettirilmesi gerektiği gözetilmeden eksik incelemeyle hüküm kurulması..." şeklinde karar vermiştir. <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/giris.htm> , E.T.: 23.4.2017.

¹⁰⁷ **REID**, s. 214; **ÖNCÜ**, s. 4475.

¹⁰⁸ Kamasinski-Avusturya Davası, par. 83-84, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["9783/82"\],"itemid":\["001-57614"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) E.T.: 20.4.2017; Türkçe çeviri için bkz. **DOĞRU** (III.

anlayabilmesi ve davada etkili bir biçimde hareket edebilmesi için ilgili tüm bilgi ve belgelerin tercüme edilmesini içermektedir.¹⁰⁹ Sanığın avukatla temsil edilmesi ve mahkemede kullanılan dili avukatın anlayıp konuşabilmesi, sanığın bu haktan yoksun kalmasını gerektirmez.¹¹⁰ Zira Sözleşme'nin 6/3-(c) hükmünde yer alan sanığın savunmasını bizzat yapması hakkı da göz önüne alındığında, sanığın tercümandan yararlanma hakkını kullanabileceğini ifade etmek gerekir. Bir yargılamada, olay ve olgulara ilişkin hususlar ile savcılarının ve tanıkların yönelttiği suçlamalara en etkin ve doğru savunmayı sunacak olan, ilgili olayları doğrudan yaşamış olan sanıktır.¹¹¹ Mahkeme, kişinin soruşturma aşamasındaki ifadesinde sorulan soruları anlayıp, bunlara belli bir ölçüde cevap verebilmesine rağmen, polis tarafından el yazısıyla düzenlenen tutanağının tercüme edilmemesini, hakkın ihlali olarak değerlendirmiştir.¹¹² Hak kapsamında, sanığa sağlanan tercüman yardımı sanığın kendisine karşı yürütülen dava hakkında bilgi sahibi olmasını, özellikle mahkemeye olaylara yönelik kendi bakış açısını sunarak, savunma yapabilmesini sağlayacak nitelikte olmalıdır.¹¹³

3-) Haktan Yararlanabilecek Søjeler

Tercümandan yararlanma hakkından yararlanabilecek søjeler arasında, doğal olarak mahkemede kullanılan dili anlamayan veya konuşamayan sanıkların yer aldığını söylemek doğru olacaktır. Dolayısıyla, mahkemede kullanılan dili anlayan ve konuşan sanıklar, Sözleşme kapsamındaki tercümandan yararlanma hakkı kapsamında olmayacaklardır.¹¹⁴ Nitekim Anayasa Mahkemesi bireysel başvuruya ilişkin bir kararında, tercüman isteyen herkesin değil, adil bir yargılamadan umulan yararın sağlanması amacıyla ve yalnızca mahkemede kullanılan dili bilmeyen, anlamayan veya konuşamayan kişilere tercüman atanmasının bir zorunluluk olduğunu belirtmiştir.¹¹⁵ Hukuki

Cilt), s. 215, par. 83-84.

¹⁰⁹ **KALABALIK**, s. 522.

¹¹⁰ **CENTEL/ZAFER**, s. 165.

¹¹¹ **ÖNCÜ**, s. 4480; Doktrinde bu soruna yönelik olarak, her iki dili de anlayıp konuşabilen bir avukatın tayini bu gereğin yerine getirilmesinde yeterli kabul edilebileceği öne sürülmüştür. **DOĞRU/NALBANT**, s. 654; Bununla beraber, sanık avukatının duruşmada konuşulan dili bilmesinin, tercümandan yararlanma hakkından yararlanmayı engellemeyeceğini ifade ettiği de öne sürülmüştür. **TEZCAN**, s. 696.

¹¹² **ERMAN**, s. 1245; **KILIÇ**, s. 2112.

¹¹³ 24 Şubat 2005 tarihli Husain-İtalya Davası (Kabul Edilemezlik Kararı), [http://hudoc.echr.coe.int/tur#{"languageisocode":\["ENG"\],"appno":\["18913/03"\],"documentcollectionid2":\["ADMISSIBILITY"\],"itemid":\["001-71267"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/tur#{) , E.T.: 21.4.2017.

¹¹⁴ **ÖNCÜ**, s. 4477.

¹¹⁵ Anayasa Mahkemesi 7 Mayıs 2015 tarihli Baran Karadağ Başvurusu, par. 36, <http://kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/72b0c404-7b7e-4b28-bf52-edbab7533601?wordsOnly=False> , E.T.: 23.4.2017.

bilgi eksikliğinden dolayı mahkemede kullanılan dilin veya soruşturma evresindeki işlemlerin sanık/şüpheli tarafından anlaşılabilmesi halinde, tercümandan yararlanma hakkı değil, müdafii yardımından yararlanma hakkı söz konusu olacaktır.¹¹⁶ Bununla beraber CMK 202/2 hükmü gereğince, olağan olarak iletişim kuramayan, dilsiz veya ancak işaret dili ile iletişim kurabilen sağır kişiler de bu haktan yararlanabilecektir.¹¹⁷ Nitekim, sağır veya dilsizlik gibi engellilik hallerinin, yargılama dilini anlamama veya konuşamama kavramına dahil olduğu açıktır. Dolayısıyla bir suçlama ile karşılaştıklarında, mahkemede kullanılan dili anlayamayan engelli sanıklara, anladıkları işaret diliyle tercüman yardımı sunulması gerekmektedir.¹¹⁸ Ulusal mahkemede dinlenen tanıkların da, mahkemede kullanılan dili bilmemeleri veya anlamamaları durumunda tercümandan yararlanma hakkına sahip olduğunu söylemek gerekmektedir. Zira tanık beyanlarının bir delil olabilmesi için anlaşılabilir olması gerekmektedir.¹¹⁹ Tanıkların dinlenilmesi için görevlendirilen tercüman giderinin, mahkumiyet halinde dahi sanığa yükletilmemesi gerektiğini ifade etmek AİHM'in konuya yaklaşımına uygun olacaktır.¹²⁰ Yargıtay Ceza Genel Kurulu bir kararında, AİHS 6/3-(e) ve CMK 202 hükmü kapsamında ücretsiz tercüman görevlendirilmesi için, kişinin yargılamanın yapıldığı ülkenin vatandaşı veya yabancı olması ölçütünü değil, mahkemede kullanılan dili anlayamaması veya konuşamamasını ölçüt olarak ele aldığını ifade etmiştir. Yargıtay, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmasına rağmen kendi ifade edebilecek kadar Türkçe bilmeyen şüpheli veya sanıklara ücretsiz tercüman yardımı sağlanması zorunlu iken, Türk vatandaşı olmasa dahi savunmasını yapabilecek kadar Türkçe bilen şüpheli veya sanığa tercüman yardımı sağlanması zorunluğunun bulunmadığını belirtmiştir.¹²¹ Yabancıların yakalanması halinde, haklarının da tercüman vasıtası ile kendilerine anlatılması ve yabancıların konsolosluğuna bildirilmesi gerekmektedir.¹²²

4-) Yargılama Evreleri

Sözleşme metninde, tercümandan yararlanma hakkının sadece duruşmada yararlanılacak veya kovuşturma aşamasına ilişkin işlemlerin tamamını ve soruşturma aşamasını da kapsayan bir hak olup olmadığına ilişkin bir

¹¹⁶ CENTEL/ZAFER, s. 165.

¹¹⁷ Evik, Vesile Sonay, "Ceza ve Ceza Yargılaması Hukuku Bağlamında Adil Yargılama Hakkı", in: İçel, Kayhan, (Proje Yöneticisi), Adil Yargılama Hakkı ve Ceza Hukuku, Nurullah KUNTER'e Armağan, Seçkin Yayınevi, Ankara 2004, s. 307; YENİSEY/NUHOĞLU, (2016), s. 723; DOĞRU/NALBANT, s. 654.

¹¹⁸ DONAY, s. 188; ÖNCÜ, s. 4479.

¹¹⁹ KILIÇ, s. 2112.

¹²⁰ TEZCAN, s. 698.

¹²¹ Yargıtay CGK, 11 Ekim 2011 tarihli, E: 2011/10-182, K: 2011/204 sayılı kararı, <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/giris.htm>, E.T.: 23.4.2017.

¹²² YENİSEY/NUHOĞLU, (2016), s. 723.

bilgi bulunmamaktadır.¹²³ AIHM, sanığın önce ilk derece mahkemesinde, sonrasında ise temyiz mahkemesinde yargılanması sırasında tercümandan yararlanmış olmasına karşın, gözaltında iken tercümandan yararlanmamış olmasının, savunma haklarını telafi edilemez biçimde etkilediğine ve bundan ötürü tercümandan yararlanma hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.¹²⁴ Nitekim Mahkeme başka bir kararında, tercüman yardımı olmadan gözaltında alınan sanık ifadelerinin mahkumiyet kararına esas alınmasının yargılamanın hakkaniyete uygunluğunu ve tercümandan yararlanma hakkını ihlal ettiğini ifade etmiştir.¹²⁵ AIHM nazarında, tercümandan yararlanma hakkı sadece duruşma için öngörülmemiş olup, duruşma dışında da sanığa ilişkin olarak yakalama, gözaltına alma ve suç isnadı gibi durumlarda da mevcuttur.¹²⁶

Mahkeme'ye göre, Sözleşme kapsamındaki adil yargılanma hakkı, sadece kovuşturmayı değil, soruşturmanın başlangıcından kesin hükme kadar tüm ceza muhakemesi evrelerini kapsamaktadır.¹²⁷ Mahkeme, hükümde yer alan “mahkemede kullanılan dil” ile “duruşmada kullanılan dil” anlam farklılığının İngilizce ile Fransızca metinler arasındaki farklı çeviriden kaynaklandığını belirterek, İngilizce metinde yer alan “mahkemede kullanılan dil” şeklindeki geniş kavramın esas alınması gerektiğini ifade etmiştir.¹²⁸ Mahkeme, Sözleşme metninin lafzi yorumunu, tercümandan yararlanma hakkı lehine genişleterek, madde metninde açıkça yer almasa da, şüphelinin mahkeme dilini bilmemesi veya anlamaması halinde soruşturma aşamasında polisteki ifadesinde dahi tercümandan yararlandırılması gerektiğini belirtmiştir.¹²⁹

¹²³ ÖNCÜ, s. 4473.

¹²⁴ 18 Ekim 2006 tarihli Hermit-İtalya Davası, par 69, [http://hudoc.echr.coe.int/tur#{"full-text":\["18114/02"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-77543"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/tur#{), 5 Nisan 2011 tarihli Şaman-Türkiye Davası, par. 36, [http://hudoc.echr.coe.int/tur#{"languageisocode":\["ENG"\],"appno":\["35292/05"\],"documentcollectionid2":\["CHAMBER"\],"itemid":\["001-104355"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/tur#{), E.T.: 20.4.2017.

¹²⁵ Baytar-Türkiye Davası, par. 58-69, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["45440/04"\],"itemid":\["001-147468"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{), Mahkeme'nin benzer bir değerlendirmesi 13 Kasım 2009 tarihli Amer-Türkiye Davası, par.77, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["25720/02"\],"itemid":\["001-90588"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{), E.T.: 21.4.2017.

¹²⁶ TEZCAN, s. 696.

¹²⁷ KALABALIK, s. 522; TURHAN, “Ceza Muhakemesi Hukuku”, s. 107; ÇELİK, s. 168; KILIÇ, s. 2111.

¹²⁸ Luedicke, Belkacem ve Koç-Almanya Davası, DOĞRU (I. Cilt), s. 273, par. 48; Bununla beraber doktrinde, Sözleşme'nin 6/3(e) hükmünde yer alan tercümandan yararlanma hakkı konusunda, sadece duruşma ile ilgili tercümandan söz edildiği şeklinde bir görüş de mevcut olup, bu hakkın sadece duruşma ile sınırlandırılmasının yersiz olduğu hususunda eleştirilmiş ve bu hakkın kovuşturmanın tüm aşamalarını kapsayacak şekilde genişletilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ancak söz konusu kararda görüldüğü üzere, AIHM, madde metnindeki ifadeyi geniş anlamda ele alarak zaten yargılamanın tüm aşamalarını kapsayacak şekilde uygulamaktadır. Söz konusu eleştiri hakkında bkz. ER, s. 128.

¹²⁹ GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s. 311.

Ayrıca, şüpheli mahkemede kullanılan dili konuşup anlayabilmesine rağmen, yazılı belgeleri okuyamamakta ise tercümandan yararlanma hakkına sahip olacaktır.¹³⁰ Mahkeme, sanığın yazılı beyanları okuyamaması halinde de tercüman hakkından yararlandırılması gerektiği yorumu ile klasik tercüman faaliyetinin de ötesine geçilmiştir.¹³¹ Sanık, tercümandan yararlanma hakkına yargılamanın tüm evreleri boyunca adil yargılanmasını sağlayacak tüm işlemler kapsamında sahiptir.¹³² Tercümandan yararlanma hakkının, kanun yolları aşamasında da geçerli olduğunu ifade etmek gerekir. İlk derece mahkemesi, istinaf mahkemesi ve üst mahkeme şeklindeki üç dereceli yargı sistemine sahip olan Bulgaristan'daki bir yargılamada, her üç aşamada da sunulan tercüman yardımının bedelinin sanıktan alınması, AİHM tarafından hakkın ihlali olarak nitelendirilmiştir.¹³³ Dolayısıyla tercüman yardımının kanun yolları aşamasında da ücretsiz olarak sunulması gerektiği belirtilmelidir. Yargıtay kararlarında, tercüman aracılığıyla savunma yapan sanıkların mütalaaya karşı beyanları ile son savunmaları ve son sözlerinin tespiti sırasında tercümanın hazır bulundurulmaması CMK 202'ye aykırı bulunarak bozma sebebi olarak değerlendirilmiştir.¹³⁴

5-) Tercümanın Yükümlülükleri

AİHM, tercümanın tarafsız veya bağımsız olması hususunda herhangi bir değerlendirmede bulunmamış, tercümandan yararlanma hakkının ihlal edildiğine ilişkin başvurularda salt bu nedenle bir hak ihlali kararı vermemiştir. Mahkeme, sadece sağlanan tercüman yardımının, başvuranın adil yargılanma hakkını ihlal edip etmediğini değerlendirmiş, tercümanın tarafılığı hususuna değinmemiştir.¹³⁵ Tercümanın Sözleşme kapsamındaki adil yargılanma hakkı

¹³⁰ 24 Aralık 2002 tarihli Cuscani-Birleşik Krallık Davası, par. 38, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["32771/96"\],"itemid":\["001-60643"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) ; bu davaya atf yapan Amer-Türkiye Davası, par.83, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["25720/02"\],"itemid":\["001-90588"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) , E.T.: 21.4.2017.

¹³¹ **ERMAN**, s. 1243.

¹³² **EVİK**, s. 307.

¹³³ 21 Aralık 2010 tarihli Hovanesian-Bulgaristan Davası, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-102391"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) , E.T.: 21.4.2017, (Kararın Fransızca metninden aktaran **ÖNCÜ**, s. 4474); **ÇELİK**, s. 168.

¹³⁴ Yargıtay 1. CD, 25 Ekim 2011 tarihli, E: 2011/4751, K: 2011/6252 sayılı kararı; benzer yönde Yargıtay 1. CD, 17 Eylül 2014 tarihli, E: 2014/2228, K: 2014/3919 sayılı kararında ilk celsede bulunan tercümanın bir sonraki celsede bulundurulmaması bozma nedeni olarak değerlendirilmiştir. <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/giris.htm> ; Yargıtay 7. CD, 28 Mart 2016 tarihli, E: 2014/26367, K: 2016/4475 sayılı kararı, <http://www.sinerjias.com.tr/index.php?pg=programlar&p=1> ; Yargıtay 8. CD, 6 Kasım 2008 tarihli, E: 2008/12511, K: 2008/12646 sayılı kararı; Yargıtay 8. CD, 19 Kasım 1991 tarihli, E: 1991/10426, K: 1991/11285 sayılı kararı, <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/giris.htm> , E.T.: 23.4.2017.

¹³⁵ Kamasinski-Avusturya Davası, par. 74, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

açısından, mahkemenin üyesi veya görevlisi olmadığı için resmen bağımsız veya tarafsız olmak zorunda olmadığı ileri sürülmüştür. Tercüman açısından temel gereklilik, sanığın savunmasını etkili bir şekilde yapmasına imkan verecek şekilde etkili bir tercüme yardımı sunması ve tavır veya hareketlerinin adil yargılanmayı olumsuz etkileyecek nitelikte olmamasıdır.¹³⁶ Ayrıca sanığın, mahkeme içeriğinden eş zamanlı olarak ve objektif bir tercüman aracılığıyla bilgilendirilmesi gerekmektedir.¹³⁷

1412 sayılı (mülga) Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu döneminde, tercümanın çağırılması, yemin ettirilmesi ve görevden çekilmesi halleri Kanun'da düzenlenmemiş olması sebebiyle oluşan boşluğun, tercümanın tanıklara veya genelde bilirkişiye benzetilerek çözülmesi eleştirilmekteydi.¹³⁸ 5271 sayılı CMK kapsamında bu boşluklar olabildiğince giderilmeye çalışılmış ve ayrıca 5 Mart 2013 tarihli "*Ceza Muhakemesi Kanununa Göre Tercüman Listelerinin Düzenlenmesi Hakkında Yönetmelik*" çıkartılmıştır.¹³⁹ CMK'nın 202/5 hükmü uyarınca ceza muhakemesinde tercüman olarak görevlendirilecek olan kişilerin, bir sicil sistemine kayıt olması zorunluluğu vardır. Listelerde tercüman olarak görevlendirilmenin koşulları Yönetmeliğin 6. maddesinde düzenlenmiştir.¹⁴⁰ Bu koşullar arasında, başvuru yapacak kişinin

["9783/82"],"itemid":["001-57614"]} E.T.: 20.4.2017; Türkçe çeviri için bkz. DOĞRU (III. Cilt), s. 212-213, par. 74; ERMAN, s. 1252.

¹³⁶ ÖNCÜ, s. 4476.

¹³⁷ DONAY, s. 189.

¹³⁸ Gerçekten de 1412 sayılı (mülga) CMUK döneminde; Yargıtay 6. CD E: 1995/11619, K: 1995/12124 sayılı kararında: "...tercüman bilirkişi ücretinin sanıklara yükletilmesi..." şeklinde tercümanı bilirkişi olarak nitelemiştir. <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/giris.htm>, E.T.: 21.4.2017.

¹³⁹ 5 Mart 2013 tarihli, 17174 sayılı "*Ceza Muhakemesi Kanununa Göre Tercüman Listelerinin Düzenlenmesi Hakkında Yönetmelik*", R.G. Tarih: 5.3.2015, Sayı: 28578.

¹⁴⁰ "Listeye Kabul Şartları" başlıklı madde: "1) Listeye kayıt olabilmek için tercümanın;

a) Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olması,

b) Başvuru tarihinde fiil ehliyetine sahip olması,

c) En az ilkokul mezunu olması,

ç) Başvuru tarihinde onsekiz yaşını tamamlamış olması,

d) Affa uğramış ya da ertelenmiş olsalar bile Devlete ve adliyeye karşı işlenen suçlar, 12/4/1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununda yer alan suçlar ile basit ve nitelikli zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, güveni kötüye kullanma, hileli iflâs veya kaçakçılık, resmî ihale ve alım satımlara fesat karıştırma suçlarından hükümlü olmaması veya hakkında hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilmemiş olması,

e) Disiplin yönünden meslekten ya da memuriyetten çıkarılmamış veya sanat icrasından yasaklanmamış olması,

f) Komisyonun bağlı bulunduğu il çevresinde oturması veya bir meslekî faaliyeti icra etmesi,

g) Başka bir komisyonun listesinde kayıtlı olmaması, gerekir." şeklindedir.

tercüme yapacağı dili ve Türkçeyi bilme koşulunun bulunmaması ilgi çekicidir. Başvuran kişinin tercümanlık faaliyetini yerine getirecek ölçüde dil bildiğini yazılı olarak beyan etmesi yeterli sayılmıştır. Buna karşılık, Komisyon'un başvuranın dil yeterliliğini ve bilgisini denetleme yetkisi bulunmamaktadır. Bazı dilleri bilen tercümanların bulunması noktasında, tercümanın Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olması şartının öngörülmüş olması da zorluk yaratacaktır. Yönetmeliğin 10. maddesinin ikinci fıkrasına göre tercümanlar, bağımsızlık, tarafsızlık, dürüst davranma ve doğruyu söyleme, görevini bizzat yerine getirme, sır saklama¹⁴¹ ve temel yargılama ilkelerine uygun davranma şeklindeki etik ilkelere uygun şekilde davranmak zorundadırlar. Bu etik ilkelere aykırı davranılması, Yönetmeliğin 14. maddesinin birinci fıkrasının (ç) bendine göre listeden çıkarılma sebebi olarak düzenlenmiştir. Tercümanların tarafsızlığı ve bağımsızlığı hususunu açıkça düzenleyen bu hüküm, AİHM içtihatlarının ötesinde bir güvence sağlaması yönüyle olumludur. Ancak bu etik ilkelere yönelik somut düzenlemeler yapılmamış olması da belirsizlik yaratabilecektir. Listedenden çıkarılma nedenlerini içeren Yönetmeliğin 14. maddesinde, tercümanın beyan ettiği dili yeterince bilmemesi hali sayılmaması da ayrı bir sorun olmaktadır.¹⁴² Nitekim Yargıtay bir kararında sanık vekilinin tercümanın ehil olmamasının savunma hakkına yönelik kısıtlama olduğunu ifade etmiştir.¹⁴³ Tercümanın doğru tercüme yapması gerekmekte olup, doktrinde CMK 311/1-(b) hükmünün¹⁴⁴ kıyasen tercümanlara da uygulanarak tercüman aralığıyla hükümlü aleyhine gerçeğe aykırı bir durumun ortaya çıkmasının yargılamanın yenilenmesi sebebi olduğu ifade edilmiştir.¹⁴⁵

Tercümanın yükümlülüğü hususunda, TCK'nın 276. maddesinde düzenlenmiş olan "*Gerçeğe Aykırı Bilirkişilik veya Tercümanlık*" suçunun da değerlendirilmesi gerekmektedir. Anılan madde: "*(1) Yargı mercileri veya suçtan dolayı kanunen soruşturma yapmak veya yemin altında tanık dinlemek*

¹⁴¹ Sır saklama yükümü açısından, TCK 279. maddede düzenlenmiş olan Kamu Görevlisinin Suçu Bildirmeme suçu bakımından bir hukuka uygunluk nedeni sayılması veya CMK 46. maddesi uyarınca tanıklıktan çekinme sebebi olması amaçlanmış ise, bunun kanun ile düzenlenmesi gerektiği açıktır. Aksi halde bu düzenleme bir temenniden ibaret kalacaktır. **ERMAN**, s. 1278.

¹⁴² **ERMAN**, s. 1277.

¹⁴³ Yargıtay 11. CD, 7 Şubat 2005 tarihli, E: 2005/734, K: 2005/408 sayılı kararında: "*Yapılan duruşmaya, toplanıp karar yerinde gösterilen delillere, mahkemenin soruşturma neticelerine uygun şekilde oluşan inanç ve taktirine incelenen dosya içeriğine göre sanık vekilinin tercümanın ehil olmaması nedeniyle sanığın savunma hakkının kısıtlandığına...*" şeklinde değerlendirme yapmıştır. <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/giris.htm> , E.T.: 23.4.2017

¹⁴⁴ CMK'nın "*Hükümlü Lehine Yargılanmanın Yenilenmesi Nedenleri*" başlıklı 311/1-(b) hükmü: "*... b) Yemin verilerek dinlenmiş olan bir tanık veya bilirkişinin hükmü etkileyecek biçimde hükümlü aleyhine kasit veya ihmal ile gerçek dışı tanıklıkta bulunduğu veya oy verdiği anlaşılırsa...*" şeklindedir.

¹⁴⁵ **YENİSEY/NUHOĞLU**, (2014), s. 634.

yetkisine sahip bulunan kişi veya kurul tarafından görevlendirilen bilirkişinin gerçeğe aykırı mütalaada bulunması halinde, üç yıldan yedi yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

(2) Birinci fıkrada belirtilen kişi veya kurullar tarafından görevlendirilen tercümanın ifade veya belgeleri gerçeğe aykırı olarak tercüme etmesi halinde, birinci fıkra hükmü uygulanır.” şeklindedir. Bu bağlamda, tercümanın gerçeğe aykırı olarak tercüme yapması halinde cezai sorumluluğu da söz konusu olacaktır. Yargıtay bir kararında, gerçeğe aykırı tercümanlık suçu hakkında: *“Suçun sübutu bakımından hükme esas alınan ve sanığın yabancı uyruklu mağdurların beyanının alınmasında gerçeğe aykırı tercümanlık yaptığı iddia olunan 2008/1651 sayılı soruşturma dosyasının akıbetinin araştırılmasından ve kamu davası açılmış ise dava dosyasının ilgili evraklarının, özellikle de sanığın tercümanlık yaptığı iddia edilen ifade tutanaklarının aslı ya da onaylı örneklerinin getirilip incelenerek, Yargıtay denetimine olanak vermesi açısından dosyaya konulup sonucuna göre sanığın hukuki durumunun takdir ve tayini gerekirken eksik soruşturma sonucu yazılı şekilde hüküm kurulması,...”* şeklinde bir değerlendirmede bulunmuştur.¹⁴⁶

VI. Tercümandan Yararlanma Hakkının Karşılıksız Olması

Hakkın kullanılması sonrasında, tercüman ücretinden hangi tarafın sorumlu olacağı hususu en çok uyuşmazlık konusu olan sorunlardan biridir. Zira sanığın davada mahkum olması durumunda, yargılama giderleri kapsamında tercüman ücretinden de sorumluluğu konusunda sorun çıkmaktadır.¹⁴⁷ Nitekim bir hukuk devletinde, mahkemede kullanılan dili anlayamayan veya konuşamayan her sanığın tercüman yardımından ücretsiz (meccanen) faydalanma hakkına sahip olduğunu belirtmek gerekir.¹⁴⁸ Tercümandan yararlanma hakkının ücretsiz olması, sadece kişinin mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşamadığı durumlarda söz konusu olup, kişinin ödeme yapabilecek durumda olup olmamasıyla ilgisi bulunmamaktadır.¹⁴⁹ Nitekim Anayasa Mahkemesi bireysel başvuruya ilişkin kararlarında, Sözleşme'nin 6/3-(e) hükmü kapsamındaki haktan faydalanılabilmesi hususunda sanığın

¹⁴⁶ Yargıtay 9. CD, 3 Mart 2014 tarihli, E: 2013/8875, K: 2014/2485 sayılı kararı, <http://em-sal.yargitay.gov.tr/BilgiBankasiIstemciWeb/DokumanGosterServlet?dokumanId=6dQ-p1E3JJN2TqHn5HwZgd7pMO1SCD0Le%2BRwsNJGzcYM%2Fa%2B6gU8dOQaq%2FfBdK-B2erFd2m9%2F1Gk6rSNvC76ncdZMF3PEJMjzXKhkbXi8IDrS%2BWQp5QyVoDabeil1yqw-CuRjGgaUC2neB8Tbk58JH3aA%3D%3D&aranan=&dokumanTuru=YARGITAYKARARI> , E.T.: 23.4.2017.

¹⁴⁷ DONAY, s. 189.

¹⁴⁸ ÖZTÜRK, s. 154; ÖZTÜRK/ERDEM, s. 197.

¹⁴⁹ TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR/ÖNOK, s. 343; DOĞRU/NALBANT, s. 654; ÖNCÜ, s. 4481; KİBAR, s. 48.49.

ödeme gücünün olup olmamasının bir önemi bulunmadığını belirtmiştir.¹⁵⁰ Mahkumiyet sonrasında, tercüme masraflarının dahil edildiği yargılama giderlerinin, sigorta şirketi tarafından ödenmesi halinde dahi, tercümandan ücretsiz yararlanma hakkı ihlal edilmiş olmaktadır.¹⁵¹ Tercümandan yararlanma hakkının düzenlenmiş olduğu, AİHS'nin 6/3-(e) hükmünde yer alan "ücretsiz" ifadesi AİHM tarafından, Luedicke, Belkacem ve Koç-Almanya Davası'nda yorumlanmıştır. Mahkeme, bu yorumu yaparken 1969 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin Antlaşmaların yorumuna ilişkin "Genel Yorum Kuralı" başlıklı 31 ve "İki veya Daha Fazla Dilde Tevsik Edilmiş Olan Antlaşmaların Yorumu" başlıklı 33. maddelerinden de yararlanmıştı.¹⁵² Söz konusu kararda, "Mahkeme, (e) bendinin anlamını tespit etmek için 'kendi bağlamı içinde ve konusu ile amacı ışığında terimin olağan anlamını' araştırır. Mahkeme söz

¹⁵⁰ Anayasa Mahkemesi, 11 Mart 2015 tarihli Cafer Kaçak Başvurusu, par. 27, <http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/fe5c05fa-b6fe-400a-a9a2-18a3df26aac2?wordsOnly=False> ; aynı yönde Anayasa Mahkemesi 7 Mayıs 2015 tarihli Baran Karadağ Başvurusu, par. 34, <http://kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/72b0c404-7b7e-4b28-bf52-edbab7533601?wordsOnly=False> , E.T.: 23.4.2017.

¹⁵¹ 5 Temmuz 1988 tarihli Akdoğan-Almanya Komisyon Raporu, par. 35, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["11394/85"\],"itemid":\["001-45422"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) E.T.: 21.4.2017; REID, s. 214; ÖNCÜ, s. 4481; GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s. 311; ÇELİK, s. 171.

¹⁵² 23 Mayıs 1969 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi 31. maddesi "1. Bir andlaşma, hükümlerine andlaşmanın bütünü içinde ve konu ve amacının ışığında verilecek alelade manaya uygun şekilde iyi niyetle yorumlanır. 2. Bir andlaşmanın yorumu bakımından, (andlaşmanın) bütünü, girişini ve eklerini içine alan metne ilaveten, aşağıdakileri kapsar: a- andlaşmanın akdedilmesi ile bağlantılı olarak bütün taraflar arasında yapılmış olan andlaşmayla ilgili herhangi bir anlaşma; b- andlaşmanın akdedilmesi ile bağlantılı olarak bir veya daha fazla tarafça yapılan ve diğer taraflarca andlaşmayla ilgili bir belge olarak kabul edilen herhangi bir belge. 3. Andlaşmanın bütünü ile birlikte aşağıdakiler (de) dikkate alınır: a- Taraflar arasında andlaşmanın yorumu veya hükümlerinin uygulanması ile ilgili olarak yapılan daha sonraki (tarihli) herhangi bir anlaşma, b- Tarafların andlaşmanın yorumu konusundaki mutabakatını tespit eden andlaşmanın uygulanması ile ilgili daha sonraki herhangi bir uygulaması. c- Taraflar arasındaki ilişkilerde milletlerarası hukukun tatbiki kabil herhangi bir kuralı. 4. Tarafların bir terime özel bir mana vermek istedikleri tespit edilirse, o terime o mana verilir." ve 33. maddesi: "1. Bir andlaşma iki veya daha fazla dilde tevsik edildiği zaman, görüş ayrılığı halinde, belirli bir metnin üstün tutulacağını metnin kendisi öngörmedikçe veya taraflar öyle kararlaştırmadıkça, herbir dildeki metin aynı şekilde geçerlidir. 2. Metnin tevsik edildiği dillerden gayri bir dildeki bir andlaşma sureti, ancak andlaşmanın öngörmesi veya tarafların kabul etmesi halinde geçerli bir metin telakki edilir. 3. Andlaşma hükümlerinin herbir geçerli metinde aynı manayı taşıdığı farz edilir. 4. Birinci paragrafta göre, belirli bir metnin üstün tutulduğu durumlar saklı kalmak üzere, geçerli metinler arasında yapılan bir karşılaştırma, 31. ve 32. maddelerin uygulanmasının ortadan kaldırmadığı bir mana farkı ortaya koyarsa, andlaşmanın konu ve amacı gözönünde tutulduğunda metni en iyi uzlaştıran mana benimsenecektir." şeklindedir. Antlaşmanın orijinal İngilizce metni için bkz. <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201155/volume-1155-I-18232-English.pdf> ; Antlaşmanın Türkçe çevirisi için bkz. http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/Viyana_69.pdf , E.T. 20.4.2017.

konusu hükümdeki 'ücretsiz' teriminin açık ve kesin bir anlama sahip olduğunu tespit etmektedir. Ücretsiz (gratuitement- free) terimi Fransızca'da olduğu gibi 'ücret ödemedi, karşılıksız, hiçbir bedel veya masraf olmadan, bedel veya masraf alınmadan' anlamına gelir. Sonuç olarak, 'ücretsiz' terimine, hiçbir niteleme yapmadan Fransızca ve İngilizce'deki olağan anlamlarını verir. Bu terim şartlı bir feragat, geçici bir muafiyet, askıya alma anlamına gelmemekte, fakat tek ve tam bir muafiyet veya beraat anlamına gelmektedir." şeklinde değerlendirme yapılmıştır.¹⁵³ Mahkeme aynı kararında, Sözleşme hükmünün sanığa adil yargılanma hakkı bağlamında asgari hakları saydığını ifade ederek, sanığın mahkum olması halinde çeviri masraflarını ödeyeceği sonucunun çıkartılmayacağını belirtmiştir. Mahkeme Golder-Birleşik Krallık kararına da atıf yaparak,¹⁵⁴ hükmün, sanığın mahkum edilmesi halinde çeviri masraflarını ödemesine yol açacak şekilde yorumlanmasının, etkisiz olmasına, zaman bakımından sınırlandırılmasına ve mahkum olan sanığı kapsamamasına sebep olacağını ifade etmiştir. Mahkeme hükmü, bu şekilde dar yorumlamanın "ücretsiz" kavramının olağan anlamına, amacına ve işlevine aykırı olacağını belirtmiştir.¹⁵⁵ Nitekim Mahkeme başka bir kararında, bıçak sırtı (borderline) davalarda, davanın mali sonuçları bakımından sanığın duyduğu tereddüt, tercüman atanmasına karşı tutumunu etkileyebilir.¹⁵⁶ Mahkeme ayrıca, haktan ücretsiz yararlanmanın, mahkemenin dilini konuşamayan veya anlayamayan herkesin, yapılan masrafın daha sonra kendisinden istenmeyeceği şekilde olmasını kapsadığı değerlendirmesini yapmıştır.¹⁵⁷ Ücretsiz tercüman yardımı sağlanması kesin ve mutlak bir güvence olup, Sözleşme metninde hakla ilgili hiçbir açık niteleme veya ima yapılmamıştır. Bu hak aynı zamanda iddia ve savunma taraflarının eşitliğini sağlamaya yönelik bir düzenlemedir.¹⁵⁸ Mahkemeye göre sanık çevirmenin ücretsiz yardımından yararlanma hakkından; "duruşmada" değil, "mahkemede" kullanılan dili anlayamıyor veya konuşamıyor ise yararlanacaktır. Sözleşmenin İngilizce metninde geçen "mahkemede kullanılan" ifadesi, Fransızca metindeki "duruşmada kullanılan" ifadesinden daha geniş bir anlama sahip olduğunu ifade eden Mahkeme, hakkın da "mahkemede kullanılan" ifadesi ile yorumlanması gerektiğine

¹⁵³ Luedicke, Belkacem ve Koç-Almanya Davası, **DOĞRU** (I. Cilt), s. 272, par. 39-40; **DONAY**, s. 189; **ERMAN**, s. 1244; **ÇELİK**, s. 170.

¹⁵⁴ 21 Şubat 1974 tarihli Golder-Birleşik Krallık Davası, par. 36,

¹⁵⁵ Luedicke, Belkacem ve Koç-Almanya Davası, **DOĞRU** (I. Cilt), s. 272, par. 42; **ER**, s. 128.

¹⁵⁶ Kamasinski-Avusturya Davası, par. 86, [Türkçe çeviri için bkz. Doğru, Osman, İnsan Haklar Avrupa Mahkemesi İçtihatları, Cilt: III, Legal Yayıncılık, İstanbul 2008, s. 216, par. 86.](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

¹⁵⁷ Luedicke, Belkacem ve Koç-Almanya Davası, **DOĞRU** (I. Cilt), s. 273, par. 46.

¹⁵⁸ **TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR/ÖNOK**, s. 343; **ÇELİK**, s. 171.

karar vermiştir.¹⁵⁹ Nitekim AİHM, Öztürk-Almanya Davası'nda, Almanya'nın Luedicke, Belkacem ve Koç-Almanya kararından sonra, ceza muhakemesi bakımından, Mahkeme Masrafları Kanunu'nda ceza davasında sağır ve dilsiz veya Almanca'ya hakim olmayan sanıkların savunma yapmak için anlamaları gereken beyan veya belgelerin çevrilmesi için ödenen ücretin sanıklara yükletilmeyeceği şeklinde bir değişiklik yaptığını değinmiştir.¹⁶⁰ Yargıtay Ceza Genel Kurulu 1996 yılında vermiş olduğu bir kararında, sanığa sadece son soruşturmada değil, yargılamanın tüm aşamalarında, kesin hükme kadar sağlanan tercüman için ödenecek ücretin, mahkumiyet halinde dahi diğer yargılama giderlerine eklenerek sanıktan istenmesinin mümkün olmadığı değerlendirilmesinde bulunmuştur.¹⁶¹ Yargıtay Dairelerinin birçok kararında da, mahkemede görevlendirilen tercüman giderinin Devlet Hazinesi'nden karşılanması yerine, sanıktan tahsiline karar verilmesinin CMK 324/5 hükmüne aykırı olduğu ifade edilerek, bozma sebebi sayılmıştır.¹⁶² Yargıtay bir kararında, tercüman giderinin yargılama gideri olarak sanığa yükletilmesini Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun 12 Mart 1996 tarihli kararına aykırı bularak, bozma sebebi saymıştır.¹⁶³ Yargıtay'ın doğrudan AİHS 6/3-(e) hükmü uyarınca, tercüman ücretinin sanığa yüklenmesini bozma sebebi olarak nitelendirdiği kararlar da mevcuttur.¹⁶⁴

¹⁵⁹ Luedicke, Belkacem ve Koç-Almanya Davası, **DOĞRU** (I. Cilt), s. 273, par. 48.

¹⁶⁰ Öztürk- Almanya Davası, **DOĞRU** (I. Cilt), s. 667, par. 35; **ÇELİK**, s. 171.

¹⁶¹ Yargıtay CGK, 12 Mart 1996 tarihli, E: 1996/6-2, K: 1996/33 sayılı kararı, <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/giris.htm>, E.T.: 23.4.2017.

¹⁶² Yargıtay 1. CD, 28 Kasım 2011 tarihli, E: 2011/2064, K: 2011/7213 sayılı kararı; Yargıtay 2. CD, 14 Nisan 2010 tarihli, E: 2009/10956, K: 2010/12004 sayılı kararı; Yargıtay 2. CD, 29 Mayıs 2008 tarihli, E: 2008/3320, K: 2008/9774 sayılı kararı; Yargıtay 10. CD, 17 Aralık 2009 tarihli, E: 2009/11909, K: 2009/19481 sayılı kararı; Yargıtay 13. CD, 19 Kasım 2012, E: 2011/23218, K: 2012/24460 sayılı kararı; Yargıtay 16. CD, 14 Aralık 2015 tarihli, E: 2015/5513, K: 2015/5021 sayılı kararı; Yargıtay 13. CD, 14 Eylül 2011 tarihli, E: 2011/2140, K: 2011/850 sayılı kararı; 3. CD, 15 Aralık 2016 tarihli, E: 2016/1383, K: 2016/20718 sayılı kararında sağır ve dilsiz suça sürüklenen çocuk için görevlendirilen tercüman giderlerinin yargılama giderlerinden sayılarak suça sürüklenen çocuktan tahsiline hükmedilmesinin, CMK 324/5 hükmüne aykırı olduğu şeklinde karar vermiştir. <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/giris.htm>, E.T.: 23.4.2017.

¹⁶³ Yargıtay 8. CD, 31 Ocak 2005 tarihli, E: 2003/10240, K: 2005/329 sayılı kararı, <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/giris.htm>, E.T.: 23.4.2017.

¹⁶⁴ Yargıtay 2. CD, 21 Kasım 2001 tarihli, E: 2001/19816, K: 2001/20672 sayılı kararı; Yargıtay 2. CD, 13 Mayıs 2004 tarihli, E: 2002/25183, K: 2004/10469 sayılı kararı; Yargıtay 3. CD, 24 Şubat 2004 tarihli, E: 2004/72732, K: 2005/1693 sayılı kararı; Yargıtay 3. CD, 10 Haziran 1999 tarihli, E: 1999/5604, K: 1999/7168 sayılı kararı; Yargıtay 6. CD, 28 Ekim 2003 tarihli, E: 2003/18686, K: 2003/7692 sayılı kararı; Yargıtay 6. CD, 20 Kasım 1995 tarihli, E: 1995/11619, K: 1995/12124 sayılı kararı; Yargıtay 7. CD, 24 Haziran 2003 tarihli, E: 2003/2478, K: 2003/5303 sayılı kararı; Yargıtay 8. CD, 19 Eylül 1997 tarihli, E: 1997/10699, K: 1997/12012 sayılı kararı; Yargıtay 8. CD, 26 Aralık 2002 tarihli, E: 2002/382, K: 2002/12112 sayılı kararı; Yargıtay 10. CD, 17 Mart 2003 tarihli, E: 2003/607, K: 2003/1808 sayılı kararı; Yargıtay 10.

CMK'nın 202/4 fıkrasının “*Bu tercümanın giderleri Devlet Hazinesince karşılanmaz.*” hükmü uyarınca, Türkçe bildiği halde başka dilde savunma imkanını kullanan kişiler bakımından, tercüman giderleri Devlet tarafından değil, sanık tarafından ödenecektir. Bu durum doktrinde eleştirilmiştir. Bu görüşe göre, tercüman giderinin sanık tarafından karşılanmasının öngörülmesi, “*devletin bir eliyle verdiği diğer eliyle alması*” şeklinde tarif edilmiştir. Zira tercüman imkanını öngörmek, sonra sanıktan tercüman giderini peşinen ödemesini öngörmek, bu haktan mahrum kalınması sonucunu doğurabilir. Ceza yargılaması özgürlüklerle ilgilenen bir alan olması yönüyle, parayı özgürlüğün önüne geçirerek bir hakkın kullanılamaz hale getirilmesine sebebiyet verilmemesi gerekmektedir.¹⁶⁵ Nitekim söz konusu düzenlemenin Komisyon görüşmelerinde, bu durumun ayrımcılığa ve savunma hakkının kısıtlanmasına sebep olduğu eleştirisi öne sürülmüştür.¹⁶⁶ Tercüman giderinin ödenmesi, yargılamanın etkili bir biçimde yapılmasından sorumlu olan Devlete düşen bir yükümlülüktür. CMK 202. maddesinde yapılan değişiklik, gerçekten savunma hakkının kullanım alanını genişleten nitelikte olsaydı, tercüman giderinin Devlet tarafından karşılanması gerekirdi.¹⁶⁷ Bu ayrık durumun, AIHS'ye aykırılığı söz konusu değildir. Zira mahkemede kullanılan dili anlayıp konuşabilen kişiler, Sözleşme kapsamındaki tercümandan ücretsiz yararlanma hakkı kapsamında değillerdir.¹⁶⁸

VII. AIHS Kapsamında Devletin Yükümlülükleri

AIHM, bir kararında, hakimin başvuranın aile fertlerinden birisi olan tercümanın yeterliliğini araştırma girişiminde bulunmadığını ifade ederek, hakimlerin görevlendirecekleri tercümanın yeterliliğini araştırması gerektiğini belirtmiştir.¹⁶⁹ Nitekim AIHM başka bir kararında ise, yetkili makamların bu hak kapsamındaki yükümlülüğünün bir tercüman görevlendirmekle sınırlı olmayıp, sunulan tercüman yardımının yeterliliğinin belli ölçüde denetimini de içerek

CD, 29 Eylül 2003 tarihli, E: 2003/4913, K: 2003/19395 sayılı kararı; Yargıtay 9. CD, 8 Kasım 2001 tarihli, E: 2001/2125, K: 2001/2765 sayılı kararı, <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/giris.htm>, E.T.: 23.4.2017

¹⁶⁵ Söz konusu görüş için bkz. **YURTCAN**, s. 872; Benzer yönde **KARAKAYA/ÖZHABEŞ**, s. 26.

¹⁶⁶ 365 sırasayılı Komisyon Raporu, s. 36, <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss365.pdf>, E.T.: 22.4.2017.

¹⁶⁷ **KILIÇ**, s. 2120.

¹⁶⁸ Avrupa Konseyi Bölge Azınlık Dilleri Şartı ve Ulusal Azınlıkların Korunması için Çerçeve Sözleşme kapsamında, anadilde savunma hakkından yararlanan azınlıkların tercüme masraflarının devlet tarafından karşılanacağı düzenlenmiş iken, Türkiye bu iki sözleşmeye taraf olmadığı için ve buna yönelik bir uluslararası örf-adet kuralı da bulunmadığından CMK düzenlemesi uluslararası veya iç hukuka aykırı değildir. **ERMAN**, s. 1275-1276.

¹⁶⁹ Baytar-Türkiye Davası, par.57, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno": \["45440/04"\], "itemid": \["001-147468"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{), E.T.: 20.4.2017; **TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR/ÖNOK**, s. 344.

şekilde genişleyebileceğini ifade etmiştir.¹⁷⁰ Denetim konusunda, tercüme hizmetinin yetenekli ve profesyonel kişiler tarafından verilmesi sağlanmalı, yeterli ve gerekli ölçüde tercüme hizmeti sunamayan tercümanın, yetenekli bir tercüman ile değiştirilmesi gerekmektedir.¹⁷¹ Mahkeme, duruşma hakiminin adil yargılamanın nihai koruyucusu olduğunu ve sanığın çıkarlarını titiz bir özenle koruması gerektiğini ifade etmiştir. Duruşma hakiminin bu bağlamda, hak kapsamında sanığa yardımcı olan tercümanın yeterliliğini denemeye tabi tutması gerektiğini ifade etmiştir.¹⁷² Anayasa Mahkemesi de bireysel başvuruya ilişkin kararlarında, AİHM'in Cuscani-Birleşik Krallık kararına atıfta bulunarak, hakimin görevinin sanığın tercümana ihtiyacının olup olmadığını belirlemek ve tercüman bulunmaması halinde sanığın zarar görmeyeceğinden emin olması gerektiğini ifade etmiştir.¹⁷³ Ulusal mahkeme hakiminin yargılama sırasında, sanığın mahkemede kullanılan dili anlama veya konuşma hususundaki yeterliliğini denetim aşamasında dar ve keyfi olmayan bir takdir yetkisine sahip olduğunu söylemelidir.¹⁷⁴ Ulusal mahkeme hakiminin, sanığın yargılama dilini bilip bilmediğini değerlendirmesi de gerekmektedir. Sanığın, mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşamadığı açıkça anlaşılmasına rağmen, sanığa tercüman hakkının tanınmamış olması hakkın ihlali niteliğinde olacaktır.¹⁷⁵ Mahkeme, şüphelinin polise ifade vermesi sırasında da, tercüman ihtiyacının olup olmadığının re'sen araştırılması gerektiğini, aksi halde Sözleşme'nin 6/1 ve 6/3-(e) hükümlerinin ihlal edilmiş olacağını belirtmiştir.¹⁷⁶ Ayrıca, ulusal yargılama sırasında, tercümandan yararlanma hakkının talep edilmesi durumunda reddedilmesi kararının gerekçesi noktasında, ulusal makamların şüpheli veya sanığın adil yargılanma hakkının ihlal edilmediği ölçüde mahkeme dilini anlayabildiğini ve konuşabildiğini ispatlaması gerekmektedir. Haktan yararlandırmamanın gerekçesinin açıklanmaması

¹⁷⁰ Kamasinski-Avusturya Davası, par. 74 [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno": \["9783/82"\],"itemid":\["001-57614"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) E.T.: 20.4.2017; Türkçe çeviri için bkz. Doğru, Osman, İnsan Haklar Avrupa Mahkemesi İçtihatları, Cilt: III, Legal Yayıncılık, İstanbul 2008, s. 212-213, par. 74.

¹⁷¹ **TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR/ÖNOK**, s. 344; **KILIÇ**, s. 2113; **ÖNCÜ**, s. 4484.

¹⁷² Cuscani-Birleşik Krallık Davası, par. 38, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno": \["32771/96"\],"itemid":\["001-60643"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{), E.T.: 21.4.2017.

¹⁷³ Anayasa Mahkemesi, 11 Mart 2015 tarihli Cafer Kaçak Başvurusu, par. 30, <http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/fe5c05fa-b6fe-400a-a9a2-18a3df26aac2?wordsOnly=False> ; aynı yönde Anayasa Mahkemesi 7 Mayıs 2015 tarihli Baran Karadağ Başvurusu, par. 37, <http://kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/72b0c404-7b7e-4b28-bf52-edbab7533601?wordsOnly=False> , E.T.: 23.4.2017.

¹⁷⁴ **EVİK**, s. 306; **KILIÇ**, s. 2113; **ÖNCÜ**, s. 4484.

¹⁷⁵ Örneğin; Belçika hukukunda tercüman görevlendirmesi ulusal mahkeme hakiminin re'sen görevlendirme yükümlülüğü dahilindedir. **TEZCAN**, s. 696.

¹⁷⁶ Amer-Türkiye Davası, par. 83-84, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno": \["25720/02"\],"itemid":\["001-90588"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{), E.T.: 21.4.2017.

ve ispatlanmaması halinde, hakkın ihlali söz konusu olacaktır.¹⁷⁷ Yargıtay bir kararında, Türkçe bilmedikleri için kendilerine tayin edilen sanıklara haklarının tercüman aracılığıyla hatırlatılmadan sorgulamalarının yapılmasını savunma hakkının kısıtlanması olarak değerlendirmiştir.¹⁷⁸

SONUÇ

Ceza muhakemesi kapsamında, tercümandan yararlanma hakkı sanığın kendini savunabilmesi açısından gerekliliği hasebiyle, maddi gerçeğe ulaşma amacına yönelik olarak önemli bir husustur. Çalışma kapsamında da belirtildiği üzere, tercümandan yararlanma hakkı diğer savunma haklarının kullanılması açısından gerekli bir hak olması dolayısıyla oldukça önemlidir. Sanığın, mahkemede kullanılan dili anlayamadığı veya konuşamadığı durumlarda, tercüman yardımı bu sorunu telafi edebilecektir. Zira sanığın mahkemede kullanılan dili bilmemesi halinde, savunma ile iddia makamları arasında bir eşitsizlik doğacaktır. Bu eşitsizliğin giderilmesi de, doğal olarak tercüman yardımı ile mümkündür. Tercüman yardımı sayesinde, mahkemede kullanılan dili bilmeyen sanık, yargılama kapsamındaki iddia, bilgi ve belgeleri anlayabilecek, bunlara yönelik savunmasını yapabilecektir. Sanığın, adil yargılanma hakkına uygun şekilde yaptığı bu savunma, yargılamanın maddi gerçeğe ulaşma ve adaleti sağlama amacı açısından gerekli ve önemli bir husustur. Çalışmanın temel amacı da, bu hakkın içeriği ve sınırları ile bu hakkın kullanılması çerçevesinde ortaya çıkan çeşitli sorunlara açıklık getirmek ve olabildiğince çözüm sunmak olmuştur. Tercümandan yararlanma hakkının, başta adil yargılanma hakkı içerisindeki yeri olmak üzere diğer haklar ile olan ilişkisi ele alınmıştır. Bu bağlamda, savunma haklarının sanık tarafından kullanılması açısından, mahkemede kullanılan dili bilmeyen sanığın iddia ve isnatları anlayarak bunlara cevap vermesini, kendini ifade etmesini ve savunmasını sağlaması yönüyle tercüman yardımı kilit bir role sahiptir. Zira mahkemede kullanılan dili anlayamayan veya konuşamayan sanığa, diğer tüm savunma hakları sınırsız şekilde tanınmış olsa dahi, tercüman yardımının sağlanmamış olması halinde, sanık ne kendisine isnat edilen suçlamaları anlayabilecek ne de bunlara karşı kendini ifade edip savunabilecektir.

Anadilde savunma hakkı sorunu bağlamında, başta AIHS olmak üzere uluslararası düzenlemeler, tercüman hakkının mahkemede kullanılan dili anlayamayan veya konuşamayan sanığa ait olduğunu öngörmüştür. Bu bağlamda, 5271 sayılı CMK'nın mevcut düzenlemesi doğrultusunda kendini başka bir dille daha iyi ifade eden sanığa tercüman yardımı sunulması,

¹⁷⁷ ERMAN, s. 1247.

¹⁷⁸ Yargıtay 1. CD, 12 Temmuz 2004 tarihli, E: 2004/1532, K: 2004/2781 sayılı kararı, <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/giris.htm>, E.T.: 23.4.2017.

Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası düzenlemelerde yer almayan bir imkandır. Her ne kadar, bu imkanın Türk hukukunda yer alması ilk bakışta hak ve özgürlükler lehine ileri bir adım gibi görünse de, bu imkanın ideolojik amaçlarla kullanılması veya suiistimal edilmesi gibi riskler açısından yerinde değildir. Bu imkan uygulamada kötüye kullanılarak, yargılamanın uzaması veya sürüncemede bırakılması gibi riskleri de beraberinde getirmektedir. Halihazırda mahkemede kullanılan dili anlayıp konuşabilen sanığın, herhangi somut ve makul bir gerekçe sunmadan, sadece kendini "daha iyi ifade edebilmesi" şeklindeki bir gerekçeyle tercüman yardımı talep etmesi, yargılamanın aksaması riskini beraberinde getirmektedir. Savunma hakkı kapsamında, sanığın mahkemedeki iddiaları ve işlemleri anlaması ile kendini ifade edip savunması asıl amaç iken, "kendini daha iyi ifade edeceği bir dilde" tercüman yardımının sağlanması imkanı, ucu açık ve belirsiz gerekçelerle kötüye kullanıma açık bir sorun yaratacaktır. Dolayısıyla, söz konusu imkanı getiren kanun değişikliği ile getirilen bu düzenlemenin kaldırılarak, eski düzenlemenin yürürlükte kalmaya devam etmesi daha uygun olacaktır. Zira eski düzenleme uluslararası düzenlemeler ile de uyumlu olup, söz konusu imkanın barındırdığı sorunları ve riskleri ortadan kaldıracaktır.

Tercümanın hukuki statüsünün doğru anlaşılacak bilirkişiden ayırt edilmesi ve ayrıca bazı yükümlülüklerinin olduğu da vurgulanmalıdır. Bu doğrultuda tercüman, sanığın yargılama kapsamındaki iddiaları, bilgi ve belgeleri yeterince doğru şekilde anlamasını ve kendini uygun şekilde savunmasını sağlamaya yönelik olarak yeterince dil bilgisine, anlama ve ifade etme yeteneğine sahip olması gerekmektedir. Mahkemede kullanılan dili anlayamayan veya konuşamayan sanığa, yargılama kapsamında kendisine yöneltilen tüm iddiaları, isnatları ve suçlamaları, kendisini savunması için gerekli tüm bilgi ve belgeleri yazılı veya sözlü şekilde anlamasını sağlayacak derecede tercüman yardımının sunulması gerekmektedir. Bu tercüman yardımı, daha önce belirtildiği gibi maddi gerçeğe ulaşılması ve adaletin sağlanması açısından gereklidir. Ayrıca bu tercüman yardımının, çalışma kapsamında değinilen AİHM içtihatlarında da görüldüğü üzere yargılamanın tüm evrelerinde sağlanması gerekmektedir. Dolayısıyla, tercüman yardımının sanığa yakalamadan başlayarak kanun yolları da dahil olmak üzere tüm yargılama evrelerinde sunulması lazımdır. Tercüman yardımından yararlanma hakkının kullanılması noktasında, hakkın kötüye kullanılması yoluyla yargılamanın sürüncemede bırakılması veya aksatılmasının engellenmesi amacı ile maddi gerçeğe ulaşma açısından sanığın başta savunma hakkı olmak üzere adil yargılanmasının sağlanması amacıyla tercüman yardımı sunulması arasında makul ve adil bir denge sağlanmalıdır. Özellikle AİHM içtihatları da göz önünde bulundurularak değerlendirme yapılmalı ve adil yargılanma hakkına uygun şekilde maddi gerçeğe ulaşma amacı doğrultusunda adaletin sağlanmasına gayret edilmelidir.

KAYNAKÇA

- Ambos, Kai, (Çev. Yener Ünver), “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Yargılama Hakları” in: İçel, Kayıhan, (Proje Yöneticisi), Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku, Nurullah KUNTER’e Armağan, Seçkin Yayınevi, Ankara 2004, s. 15-64.
- Centel, Nur/Zafer, Hamide, Ceza Muhakemesi Hukuku, Beta Yayınevi, 13. Baskı, İstanbul 2016.
- Çelik, Adem, Adil Yargılanma Hakkı (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Hukuku), Adalet Yayınevi, Ankara 2007.
- Çolaker, Mustafa, Temel Hak ve Özgürlüklere İlişkin Uluslararası Antlaşmaların İç Hukukta Doğrudan Uygulanması, Adalet Yayınevi, Ankara 2010.
- Doğru, Osman, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları, Cilt: I, Legal Yayıncılık, İstanbul 2004.
- Doğru, Osman, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları, Cilt: III, Legal Yayıncılık, İstanbul 2008.
- Doğru, Osman/Nalbant Atilla, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi-Açıklaması ve Önemli Kararlar, 1. Cilt, Legal Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul 2013.
- Donay, Süheyl, İnsan Hakları Açısından Sanığın Hakları ve Türk Hukuku, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1982.
- Er, Deniz Erol, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Hukukumuzda Sanık Hakları, Yetkin Yayınları, Ankara 2002.
- Erman, R. Barış, “Ceza Muhakemesinde Şüpheli veya Sanığın Çevirmenden Ücretsiz Yararlanma Hakkı ve Anadilde Savunma İmkani”, Feridun Yenisey’e Armağan, I. Cilt, Beta Yayınevi, s. 1227-1279.
- Evik, Vesile Sonay, “Ceza ve Ceza Yargılaması Hukuku Bağlamında Adil Yargılanma Hakkı”, in: İçel, Kayıhan, (Proje Yöneticisi), Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku, Nurullah KUNTER’e Armağan, Seçkin Yayınevi, Ankara 2004, s. 283-308.
- Grabenwarter, Christoph, (Çev. Osman Can), “Yargılama Güvenceleri- Adil Yargılama Hakkı”, in: İçel, Kayıhan, (Proje Yöneticisi), Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku, Nurullah KUNTER’e Armağan, Seçkin Yayınevi, Ankara 2004, s. 181-244.
- Gözlügöl, Said Vakkas, Avrupa İnsan Hakları Hukuku, Turhan Kitabevi, Ankara 2014.

Gözübüyük, Şeref/Gölcüklü, Feyyaz, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Turhan Kitabevi, 9. Bası, Ankara 2011.

İnceoğlu, Sibel, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı, Beta Yayınevi, İstanbul 2002.

Kalabalık, Halil, İnsan Hakları Hukuku, Seçkin Yayınevi, 3. Baskı, Ankara 2013.

Karakaya, Naim/ Özhabeş, Hande, Yargı Paketleri: Hak ve Özgürlükler Açısından Bir Değerlendirme, TESEV Yayınları, İstanbul 2013.

Kılıç, Ali Şahin, Tercümandan Yararlanma Hakkı Çerçevesinde Saniğin Seçtiği Dilde Savunma Yapması Üzerine Bir Değerlendirme, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı: 65/4, Yıl:2016, s. 2101-2131.

Kibar, Recep, Türk Hukukunda Sanık Hakları, Yetkin Yayınları, Ankara 1997.

Ladewig, Hans-Meyer, (Çev. Hakan Hakeri), “Adil Yargılanma Hakkı-II”, in: İçel, Kayıhan, (Proje Yöneticisi), Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku, Nurullah KUNTER’e Armağan, Seçkin Yayınevi, Ankara 2004, s. 87-98.

Öncü, Mehmet, “AİHS’nin 6/3 e) Hükmü Anlamında Tercüman Yardımından Yararlanma Hakkı”, Hakan PEKCANITEZ’e Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 16, Özel Sayı 2014, s. 4457-4495.

Öztürk, Bahri, (Editör), Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayınevi, 10. Baskı, Ankara 2016.

Öztürk, Bahri/Erdem, Mustafa Ruhan, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayınevi, 11. Baskı, Ankara 2007.

Pekcanitez, Hakan, “Medeni Yargıda Adil Yargılama”, İzmir Barosu Dergisi, Nisan 1997, Sayı:2, s. 35-55.

Reid, Karen, (Çeviren: Bahar Öcal Düzgören), Uygulayıcılar İçin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Rehberi-Adil Bir Yargılamanın Güvenceleri, Üçüncü Kitap, Scala Yayıncılık, İstanbul 2000.

Sur, Melda, Uluslararası Hukukun Esasları, Beta Yayınevi, İstanbul 2010.

Tezcan, Durmuş, “Tercümandan Yararlanma Hakkı”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Yıl:1997, Cilt: 52, Sayı: 1, s.693-700.

Tezcan, Durmuş/ Erdem, Mustafa Ruhan/Sancakdar, Oğuz/Önok, Rifat Murat, İnsan Hakları El Kitabı, Seçkin Yayınevi, 6. Baskı, Ankara 2016.

Turhan, Faruk, Ceza Muhakemesi Hukuku, Asil Yayınları, Ankara 2006.

Turhan, Oğuz, “Anadilde Savunma” Tartışması Çerçevesinde Tercümandan Yararlanma Hakkı ve Mahkemelerde Kullanılan Dil, TASAV.

Yenisey, Feridun/Nuhoğlu, Ayşe, Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayınevi, 4. Baskı, Ankara 2016.

Yenisey, Feridun/Nuhoğlu, Ayşe, Ceza Muhakemesi Hukuku Ders Kitabı, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2014.

Yurtcan, Erdener, CMK Şerhi, Adalet Yayınevi, 8. Baskı, Ankara 2017.

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_gd.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=113445 ,

<http://www.anayasa.gov.tr/icsayfalar/kararlar/kbb.html> ,

<http://emsal.yargitay.gov.tr/BilgiBankasiIstemciWeb/> ,

<http://ua.mfa.gov.tr/> ,

[http://hudoc.echr.coe.int/tur#{"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/tur#{) ,

<http://www.kazanci.com/kho2/ibb/giris.htm> ,

<http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/> ,

<http://www.sinerjias.com.tr/index.php?pg=programlar&p=1>